

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ: Ν.Ο.Π.Ε.
ΤΜΗΜΑ: ΝΟΜΙΚΗΣ

ΜΑΘΗΜΑ: ΑΤΟΜΙΚΑ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΝΔΡΕΑΣ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΕΚΤΟΡΑΣ: ΣΠΥΡΟΣ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ

ΘΕΜΑ: Επεκτατική εφαρμογή της αρχής της ισοότητας

Εργασία της φοιτήτριας: Δασκαλάκη Σοφίας του Εμμ.
ΑΜ. 1340199900690

*****

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2004

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ: Ν.Ο.Π.Ε.
ΤΜΗΜΑ: ΝΟΜΙΚΗΣ

ΜΑΘΗΜΑ: ΑΤΟΜΙΚΑ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΝΔΡΕΑΣ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΛΕΚΤΟΡΑΣ: ΣΠΥΡΟΣ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ

ΘΕΜΑ: Επεκτατική εφαρμογή της αρχής της ισότητας

**Εργασία της φοιτήτριας: Δασκαλάκη Σοφίας του Εμμ.
ΑΜ. 1340199900690**

*****

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2004

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Συνοτομογραφίες

<u>Εισαγωγή</u>	σελ.	1
<u>ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ</u>	<u>Η ισότητα είναι δικαίωμα αμυντικό και προστατευτικό</u>	
1.1 Η ισότητα	σελ.	2
1.2 Μορφές και φορείς ισότητας	σελ.	3
1.3 Πολιτική, Κοινωνική και Οικονομική Ισότητα	σελ.	4
1.4 Η αμυντική ισότητα	σελ.	5
1.5 Δεσμεύσεις Νομοθετικής & Εκτελεστικής Εξουσίας	σελ.	5
<u>ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ</u>	<u>Η επεκτατική εφαρμογή της Ισότητας</u>	
2.1 Η ενίσχυση του ρόλου της δικαστικής εξουσίας	σελ.	8
2.2 Πάγια νομολογία του Αρείου Πάγου	σελ.	9
2.3 Διάσταση στη Νομολογία	σελ.	10
2.4 Ρήγμα στην πάγια Νομολογία του ΣτΕ	σελ.	12
2.5 Το ζήτημα της επεκτατικής εφαρμογής της ευνοϊκής ρύθμισης είναι δυσχερές .	σελ.	13
2.6 Προσπάθεια κατάργησης της επεκτατικής εφαρμογής της αρχής της ισότητας	σελ.	14
2.7 Άποψη Γερμανικής Νομολογίας	σελ.	15
<u>ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ</u>	<u>Τρεις αποφάσεις του ΣτΕ</u>	
3.1 Η υπ' αριθμ. 728/1998 απ. ΣτΕ (Γ' Τμ.)	σελ.	17
3.2 Η υπ' αριθμ. 2988/1997 απ. ΣτΕ (ΣΤ' Τμ.)	σελ.	18
3.3 Η υπ' αριθμ. 2435/1997 απ. ΣτΕ (Α' Τμ.)	σελ.	21
3.4 Περίληψεις 23 σχετικών αποφάσεων	σελ.	25
<u>Συμπέρασμα</u>	σελ.	32
<u>Περίληψη</u>	σελ.	33
<u>Βιβλιογραφία – Νομολογία</u>	σελ.	34

Συντομογραφίες

Α.Π	Άρειος Πάγος
Ατομ.	Ατομικά
απ.	Απόφαση
βδ	βασιλικό διάταγμα
Δικ/ματα	Δικαιώματα
Δικ. Συλ.	Δικηγορικός Σύλλογος
εδ.	Εδάφιο
Η.Π.Α	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
Ι.Κ.Α	Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων
κ.τ.λ.	και τα λοιπά
κ.α	και άλλα
ν.Ν	νόμος, Νόμος
ν δ	νομοθετικό διάταγμα
ο λ	ολομέλεια
παρ.	παράγραφος
πτυχ.	Πτυχιούχος
προτ.	Πρόταση
Συντ. – Σ	Σύνταγμα – Σύνταγμα
Συντ. Δικ.	Συνταγματικό Δίκαιο
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
σελ.	σελίδα
Τμ.	Τμήμα
Φ Ε Κ	Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως

*****

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η επεκτατική εφαρμογή της αρχής της ισότητας αποτελεί μια ιδιαίτερη προβληματική του δικαστικού ελέγχου.

Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων είναι βασικό, δομικό χαρακτηριστικό της αρχής του κράτους δικαίου και των εγγυήσεών του. Θεωρείται κεντρική εκδήλωση της ιδιαίτερης νομικής φύσης του Συντάγματος.

Έντονη κριτική ασκείται κατά της επεκτατικής εφαρμογής της αρχής της ισότητας, που στηρίζεται στη διαπίστωση και επισήμανση, ότι ο έλεγχος συνταγματικότητας του νόμου, δεν πρέπει να μετατρέπεται σε μέθοδο διεύρυνσης του περιεχομένου του νόμου, χωρίς τη βούληση του νομοθέτη, πέραν του καθορισμένου από τον ίδιο τον νομοθέτη.

Το πρόβλημα της επεκτατικής εφαρμογής του νόμου, ιδιαίτερα της ευνοϊκής ρύθμισης, περιπλέκεται ακόμη περισσότερο από την υφιστάμενη διάσταση της νομολογίας του *Αρείου Πάγου* και του *Συμβουλίου της Επικρατείας*.

Το δίκαιο εφαρμόζεται, τελικά, από τη δικαστική εξουσία μετά την απομάκρυνση της αντισυνταγματικής διάταξης.

*****

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ισότητα είναι δικαίωμα αμυντικό και προστατευτικό

1.1 Η Ισότητα

Η αρχή της ισότητας αποτελεί αντικειμενικό κανόνα (δέσμευση των τριών εξουσιών), που περιέχει και ατομικό (υποκειμενικό) δικαίωμα¹.

Το Σύνταγμα ακολουθώντας την παράδοση όλων των ελληνικών συνταγμάτων² διακηρύσσει την αρχή της ισότητας. Στο άρθρο 4 παρ. 1 «Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου», έχουμε διαπίστωση γενικού κανόνα.

Η αρχή της ισότητας αποτελεί θεμελιώδη συνταγματική αρχή, που διαχέεται στη συνολική έννομη τάξη και εμφανίζεται με ειδικότερες μορφές σε όλες τις περιοχές του δικαίου.

Η αρχή της ισότητας δεν έχει σκοπό, αλλά ούτε και μπορεί να επιφέρει την πραγματική εξίσωση των ανθρώπων, αλλά μόνο την ίση μεταχείρισή τους από τη νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική εξουσία.

Στην πραγματικότητα δεν υπάρχουν ούτε δύο άνθρωποι, που να είναι ίσοι ακριβώς σωματικά, πνευματικά, ψυχικά και κοινωνικά, έστω και αν αναπτύσσονται στο ίδιο φυσικοπνευματικό περιβάλλον, με την ίδια οικονομική κατάσταση. Έχουμε δηλαδή **πραγματική ανισότητα**.

Η πραγματική ισότητα δεν κατοχυρώνεται, όπως προκύπτει από το ίδιο το συνταγματικό κείμενο³.

Η μόνη ισότητα που μπορεί να κατοχυρωθεί από το δίκαιο είναι η **νομική ισότητα**, ισότητα δηλαδή των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων και όχι η ισότητα ικανοτήτων και επιτευγμάτων⁴.

Μόνο η νομική ισότητα κατοχυρώνεται από το Σύνταγμα. Ο συντακτικός νομοθέτης αναφέρεται σε όλο το περιεχόμενο της νομικής ενότητας.

Η νομική ενότητα διακρίνεται σε **τυπική** (ισότητα των πολιτών ενώπιον του νόμου) και **ουσιαστική** (ισότητα των νόμων ενώπιον των πολιτών, ισότητα δικαίου).

---

¹ Π.Δ. Δαγτόγλου. Συντ. Δικ. – Ατομ. Δικ/ματα Β' σελ. 1045

² Α.Γ. Δημητρόπουλος, Συντ. Δικ/ματα ΙΙΙ σελίς 114: Το Σύνταγμα της Επιδαύρου (1822) άρθρο γ' ορίζει: «Όλοι οι Έλληνες εισίν όμοιοι ενώπιον των νόμων άνευ τινός εξαίρέσεως, ή βαθμού, ή κλάσεως, ή αξιώματος». Παρόμοιες διατυπώσεις περιέχονται στο Σύνταγμα του Αστρους (1823) και στο Σύνταγμα της Τροιζήνας (1827). Ανάλογες διατάξεις ανευρίσκονται στο Σύνταγμα της Αντιβασιλείας του Όθωνα, το λεγόμενο «Ηγεμονικό Σύνταγμα» (1832), στο άρθρο 3 των Συνταγμάτων 1844, 1864, 1911, στο άρθρο 6 του Συντάγματος του 1927 και στο άρθρο 3 του Συντάγματος του 1952.

³ Α.Γ. Δημητρόπουλος. Συντ. Δικ/ματα ΙΙΙ σελ. 115.

⁴ Π.Δ. Δαγτόγλου. Συντ. Δικ/ματα – Ατομικά Δικ/ματα Β' σελ. 1033. Στην Αρχαία Ελλάδα διατυπώθηκε η αρχή της ισότητας των πολιτών έναντι των νόμων, αλλά αφορούσε μόνο τους ελεύθερους πολίτες και όχι τους δούλους. Η στωική φιλοσοφία αναγνώριζε την ισότητα όλων των ανθρώπων. Ο Αριστοτέλης δεν αποδεχόταν την ισότητα: «Ευθύς εκ γενετής ένια διάσθηκε τα μεν επί το άρχεσθαι τα δ' επί το άρχειν.»

Η πρώτη έχει τυπικό περιεχόμενο και είναι βασικά ισότητα κατά την εφαρμογή του δικαίου (διοικητική και δικαστική). Η δεύτερη αναφέρεται στην ουσία της νομοθετικής ρύθμισης «στο ισοποιητικό περιεχόμενο» του νόμου. Κατά τη δεύτερη, ο νομοθέτης οφείλει να παράγει δίκαιο, που δεν έρχεται σε αντίθεση με την αρχή της ισότητας.

1.2 Μορφές και φορείς ισότητας

Με δύο μορφές εμφανίζεται η αρχή της ισότητας:

- α) *τη θετική* (αρχή της ίσης μεταχείρισης)
- β) *την αρνητική* (αρχή της μη διάκρισης)

Το κράτος οφείλει να μεταχειρίζεται τους πολίτες σαν να είναι ίσοι, παρ' ότι δεν είναι. Αυτό δε σημαίνει την ίδια μεταχείριση ομοίων και ανόμοιων περιπτώσεων, γιατί αυτό θα δημιουργούσε ανισότητα. Η μη διάκριση δεν συνεπάγεται υποχρέωση ίσης μεταχείρισης χωρίς εξαιρέσεις, αλλά απαγορεύει τις διακρίσεις που βασίζονται σε κριτήρια προκαθορισμένα, προσδιοριζόμενα με κανόνες δικαίου ⁵.

Η ισότητα των φύλων, η ισότητα αμοιβής εργασίας, η ίση μεταχείριση στις δημόσιες λειτουργίες, η ισότητα στη στράτευση, η ισότητα γνωστών θρησκειών ⁶, η κοινωνική ισότητα (κατάργηση τίτλων ευγένειας), η φορολογική ισότητα και φορολογική δικαιοσύνη είναι *ειδικές μορφές ισότητας* που προβλέπονται από το Σύνταγμα.

Όλοι οι Έλληνες πολίτες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου, και επομένως όχι μόνο όσοι ανήκουν σε κάποια προνομιούχο τάξη, σε ένα πολιτικό κόμμα ή σε κάποια συνδικαλιστική οργάνωση. «*Τα λεγόμενα κλειστά επαγγέλματα*» αντίκεινται στο Σύνταγμα ⁷.

Φορείς του δικαιώματος της ισότητας μπορεί να είναι και αλλοδαποί, εκτός από τους Έλληνες πολίτες, αλλά στους αλλοδαπούς το δικαίωμα αυτό συνδέεται στενά με τη διάκρισή του σε πολιτική, κοινωνική και οικονομική ισότητα ⁸.

Η αρχή της ισότητας ως αρχή της ίσης μεταχείρισης είναι επιδεικτική εφαρμογής στα φυσικά και στα νομικά πρόσωπα. Για προφανείς λόγους η ισότητα των φύλων αφορά μόνο φυσικά πρόσωπα, γυναίκες και άνδρες.

1.3 Πολιτική, Κοινωνική και Οικονομική ισότητα

Με βάση το περιεχόμενο, η ισότητα διακρίνεται σε πολιτική, κοινωνική και οικονομική ισότητα.

⁵ Άρθρο 5 παρ. 2 Σ «... χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας κα θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων. Εξαιρέσεις επιτρέπονται στις περιπτώσεις που προβλέπει το διεθνές δίκαιο.»

⁶ Π.Δ. Δαγτόγλου. Σύν. Δίκαιο Ατομικά Δικ/ματα Α' σελ. 380: Το Σύνταγμα αναγνωρίζοντας όλες τις γνωστές θρησκείες, κατοχυρώνει την ισότητα των θρησκειών αυτών.

⁷ Ως άνω Β' σελ. 1053.

⁸ Α.Γ. Δημητρόπουλος. Σύντ. Δικ/ματα. Τόμος ΙΙΙ, σελ. 120.

α) Η συνταγματική ισότητα είναι κατ' αρχήν ισότητα **πολιτική**, ισότητα πολιτικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Σ' αυτήν ανήκουν η ισότητα ψήφου, πολιτικών κομμάτων, ίσης πρόσβασης στις δημόσιες λειτουργίες, κ.ά. Η πολιτική ισότητα είναι ισότητα μεταξύ Ελλήνων πολιτών και όχι των αλλοδαπών εκτός εξαιρέσεων που προβλέπει ο νόμος⁹.

β) Η συνταγματική ισότητα είναι επίσης ισότητα **κοινωνική**, δεδομένου ότι απαγορεύει τίτλους ευγένειας, τις διακρίσεις με βάση το φύλο, τη φυλή, το χρώμα, τη γλώσσα, τη θρησκεία, την εθνότητα. Επιτρέπει όμως **ευμενείς διακρίσεις** (θετική διάκριση) υπέρ των Ελλήνων πολιτών εφ' όσον δεν απαγορεύονται από το Σύνταγμα και απαγορεύει τις **δυσμενείς διακρίσεις** (αρνητική διάκριση) για τους αλλοδαπούς¹⁰.

γ) Το Σύνταγμα ενώ κατοχυρώνει την πολιτική και κοινωνική ισότητα, δεν καθιερώνει την οικονομική ισότητα¹¹. Το δικαίωμα της εργασίας προστατεύεται ως αμυντικό και αναγνωρίζεται ως προστατευτικό. Δεν προβλέπεται ως εξασφαλιστικό, αναγνωρίζεται όμως ως διεκδικητικό. (Σ. άρθρο 22 παρ. 1 εδ. α' προτ. β'). Το Σύνταγμα καθιερώνει την αναλογική φορολογική ισότητα. Ο συνταγματικός νομοθέτης απευθύνεται προς τη διοίκηση και τη δικαιοσύνη επιτάσσοντας χωρίς διακρίσεις την αμερόληπτη εφαρμογή των διατάξεων της φορολογικής νομοθεσίας¹².

1.4 Η αμυντική και προστατευτική ισότητα

Τα συνταγματικά δικαιώματα πρωτοεμφανίστηκαν ως ατομικά δικαιώματα. Τα ατομικά δικαιώματα είχαν αποκλειστικά μόνο αμυντικό περιεχόμενο. Στη σύγχρονη έννομη τάξη, ο όρος ατομικά δικαιώματα δεν περιλαμβάνει τα κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα και ο όρος αμυντικά δικαιώματα αναφέρεται σε όλα τα συνταγματικά δικαιώματα¹³.

Το περιεχόμενο των αμυντικών δικαιωμάτων δεν συμπίπτει με εκείνο των προστατευτικών και διασφαλιστικών (είτε αυτά είναι διεκδικητικά διασφαλιστικά είτε είναι εξασφαλιστικά διασφαλιστικά).

Το δικαίωμα της ισότητας κάθε πολίτη στρέφεται **κατά** του κράτους ως αμυντικό δικαίωμα, αλλά και **προς** το κράτος ως προστατευτικό. Στρέφεται επίσης ενάντια σε κάθε φορέα ιδιωτικής εξουσίας ο οποίος μεταχειρίζεται άνισα όμοιες περιπτώσεις. Όπως όλα τα αμυντικά δικαιώματα, έτσι και το δικαίωμα της ισότητας «**τριτενεργεί**»¹⁴.

⁹ Κ.Χ. Χρυσογόνος. *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, σελ. 158: Το άρθρο 4 παρ. 4 Σ απαγορεύει την ανάθεση δημόσιας λειτουργίας στους αλλοδαπούς, εκτός από τις εξαιρέσεις που εισάγονται με ειδικό νόμο, ιδιαίτερα για τους αλλοδαπούς που προέρχονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

¹⁰ Άρθρο 5 παρ. 2 Σύνταγμα.

¹¹ Α.Γ. Δημητρόπουλος. *Συντ. Δικ/ματα, τόμος III, σελ. 366,369: Πλευρές της οικονομικής ισότητας είναι η ισότητα αμοιβής εργασίας και η φορολογική ισότητα.*

¹² ΣτΕ (Τμ. Β') Απόφ 1296/1991/ Υπόθεση άνισης φορολογικής μεταχείρισης.

¹³ Α.Γ. Δημητρόπουλος. *Συντ. Δικ/ματα, τόμος III, σελ. 52.*

¹⁴ Α.Γ. Δημητρόπουλος. *Συντ. Δικ/ματα, τόμος III, σελ. 118.*

1.5 Δεσμεύσεις Νομοθετικής και Εκτελεστικής εξουσίας

Η αναγνώριση της συνταγματικής αρχής της ισότητας στα διάφορα κράτη δεν αφορούσε τη νομοθετική εξουσία αλλά μόνο την εκτελεστική και τη δικαστική¹⁵. Στη σύγχρονη έννομη τάξη, η κρατική εξουσία (νομοθετική, εκτελεστική, δικαστική) είναι αποδέκτης της συνταγματικής επιταγής της ισότητας.

α) Δέσμευση νομοθετικής εξουσίας. Στην ελληνική νομολογία γίνεται πάγια δεκτή η δέσμευση του νομοθέτη στην ουσιαστική αρχή της ισότητας. Ο κοινός νομοθέτης οφείλει να προβαίνει σε ίδια ρύθμιση των ομοίων περιπτώσεων. Ο απλός νομοθέτης δεσμεύεται από την αρχή της ισότητας όχι μόνο όπως αυτή είναι διατυπωμένη στο Σύνταγμα, αλλά και όπως αυτή είναι διατυπωμένη διεξοδικότερα στις διεθνείς διακηρύξεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου, που υπερισχύουν των νόμων, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις του άρθρου 28, παρ. 1 Συντ. Εάν παρά την ομοιότητα των περιπτώσεων ο νομοθέτης εισάγει διαφοροποιήσεις¹⁶ δημιουργείται θέμα αντισυνταγματικότητας του σχετικού νόμου και ο δικαστής οφείλει να μην τον εφαρμόσει.

Υπάρχουν όμως και ορισμένα κριτήρια διαφοροποιήσεως τα οποία το Σύνταγμα ρητώς επιτάσσει. Αυτά αναφέρονται προπαντός σε θεσμούς, καταστάσεις και κατηγορίες προσώπων που τελούν υπό την προστασία του κράτους, τη μέριμνα ή την ειδική φροντίδα του¹⁷. Αυτό δε σημαίνει ότι επιτρέπονται διακρίσεις που δεν επιτρέπονται συνταγματικά.

Δεν είναι αντίθετη με την αρχή της ισότητας η αρχή της αξιοκρατίας. Προβλήματα δημιουργεί πρόβλεψη προσόντων είτε υποκειμενικά είναι αυτά, είτε αντικειμενικά.

Ο νομοθέτης πρέπει να έχει υπ' όψη του, ότι η ισότητα του Συντάγματος δεν είναι και δε θα μπορούσε να είναι «φυσική». Αντίθετα, το Σύνταγμα ορίζει σαφέστατα ότι **και** επί φυσικής ανισότητας πρέπει να υπάρχει νομική ισότητα, ίση μεταχείριση¹⁸.

Η παράλειψη του νομοθέτη, δέχτηκαν τα δικαστήρια, μπορεί να αποτελεί παράβαση της ισότητας. Το γεγονός αυτό αποτελεί μια σημαντική διεύρυνση της δέσμευσης του νομοθέτη. Η νομολογία αυτή προκάλεσε σκληρή κριτική από τους θεωρητικούς: Ισότητα ενώπιον του νόμου έχουμε πράγματι, όταν υφίσταται ο νόμος αυτός και όχι όταν ο νόμος δεν υπάρχει. Όμως ένας κανόνας δικαίου είναι δυνατόν να παραβαίνει την αρχή της ισότητας, όταν παραλείπει και επομένως αποκλείει από τη ρύθμιση που περιέχει περιπτώσεις όμοιες με τις προβλεπόμενες¹⁹.

¹⁵ Ως άνω: Αναγνωρίστηκε δηλαδή μόνο η ισότητα ενώπιον του νόμου (τυπικά νομική ισότητα), όχι όμως και ισότητα δικαίου, η ισότητα δηλαδή των νόμων ενώπιον των πολιτών (ουσιαστική ισότητα).

¹⁶ Πρόκειται για αποδοκιμαζόμενα από το δίκαιο κριτήρια διαφοροποιήσεως (φύλο, φυλή, χρώμα, κτλ.)

¹⁷ Σύνταγμα άρθρο 21.

¹⁸ Π.Δ. Δαγτόγλου. Συντ. Δίκαιο. Ατομικά Δικ/ματα Β' σελ. 1048.

¹⁹ Φ. Βεγλερή. Επί του προβλήματος της παράβασης της ισότητας εκ παραλείψεων του νομοθέτη, στον τόμο «παρατηρήσεις επί της νομολογίας περί του δημοσίου δικαίου» - (Π.Δ. Δαγτόγλου ως άνω, σελ. 1040).

Ένας τέτοιος κανόνας δικαίου, είναι αντισυνταγματικός για το περιεχόμενο που έχει και όχι γι' αυτό που δεν έχει.

β) Δέσμευση εκτελεστικής εξουσίας. Δεν γεννιέται ζήτημα εφαρμογής της αρχής της ισότητας, όταν η διοίκηση ασκεί **δέσμια αρμοδιότητα** ενώ υπάρχει ζήτημα όταν η διοίκηση ενεργεί κατά διακριτική ευχέρεια ²⁰.

Η αρχή της ισότητας επιβάλλει στη διοίκηση ίση μεταχείριση ομοίων περιπτώσεων και διάφορη μεταχείριση ανόμοιων περιπτώσεων. Η διοίκηση δεσμεύεται και κατά την άσκηση κανονιστικής αρμοδιότητας και κατά την έκδοση ατομικών διοικητικών πράξεων και κατά την εν γένει συμπεριφορά στους πολίτες. Οφείλει να κρίνει όλους τους πολίτες με ίσο μέτρο και αμεροληψία.

Η διοίκηση δεν μπορεί να αγνοήσει κριτήρια διαφοροποίησης που επιβάλλει το Σύνταγμα. Όμως, όταν το Σύνταγμα απαγορεύει ορισμένα κριτήρια διαφοροποίησης, η διοίκηση δε δικαιούται να στηρίζει την άσκηση της διακριτικής ευχέρειας και στα κριτήρια αυτά. Η κρίση της διοίκησης πρέπει να στηρίζεται σε αντικειμενικά κριτήρια, όταν πρόκειται να επιλέξει *in concreto* μεταξύ δύο πλευρών του δημοσίου συμφέροντος (όπως π.χ. προστασία του περιβάλλοντος και της ελευθερίας κινήσεως ή προστασία του περιβάλλοντος και της οικονομικής ελευθερίας).

---

²⁰ Π.Δ. Δαγτόγλου. Συντ. Δίκαιο. Ατομικά Δικ/ματα Β' σελ. 1044-1045.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η επεκτατική εφαρμογή της ισότητας

2.1 Η ενίσχυση του ρόλου της δικαστικής εξουσίας

Με την αρχή της *τυπικής νομικής ισότητας* αμβλύνεται η πραγματική ισότητα. Σε περίπτωση έντονης οικονομικής και κοινωνικής ανισότητας, η ιδέα της κοινωνικής δικαιοσύνης, μπορεί να επιβάλει παρεκκλίσεις από την αρχή της νομικής ισότητας υπέρ των αδυνάτων προσώπων, (*θετική διάκριση*). Τη «*θετική διάκριση*» προς τις ασθενέστερες κοινωνικά ομάδες προβλέπει το Σύνταγμα και στο *άρθρο 21*. Χαρακτηριστική είναι η διάταξη του *άρθρου 4 παρ. 5 του Συντ.*, που ορίζει ότι οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν στα δημόσια βάρη «*αδιακρίτως*» αλλά «*αναλόγως των δυνάμεών των*».

Η δικαστική εξουσία δεσμεύεται από την αρχή της ισότητας κατά την απονομή της δικαιοσύνης.

Όταν με απόφαση του ο δικαστής παραβιάζει την αρχή της ισότητας, από το αρμόδιο δικαστήριο, εξαφανίζεται η απόφαση αναδρομικά από το χρόνο της έκδοσής της.

Όταν πάλι με τη δέσμευση και του κοινού νομοθέτη, διευρύνεται η αρχή της ισότητας, έχουμε ανάλογες επιπτώσεις στον έλεγχο της αντισυνταγματικότητας των νόμων από τα δικαστήρια που ελέγχουν τη συμφωνία του περιεχομένου της διάταξης προς την αρχή της ισότητας .

Η δυνατότητα αυτή των δικαστηρίων να αρνούνται την εφαρμογή του νόμου (όταν κρίνουν ότι ο νόμος έρχεται σε αντίθεση με το περιεχόμενο της αρχής της ισότητας) *ενίσχυσε* σημαντικά τον γενικότερο ρόλο των δικαστηρίων.

Με την αρχή της **ουσιαστικής νομικής ισότητας** ο νομοθέτης δεσμεύεται όχι μόνο όπως αυτή είναι διατυπωμένη στο Σύνταγμα (*τυπική νομική ισότητα*) αλλά και όπως, αυτή είναι διατυπωμένη διεξοδικά στις διεθνείς συνθήκες για τα δικαιώματα του ανθρώπου, οι οποίες υπερέχουν των νόμων, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις του άρθρου 28 παρ. 1 του Συντάγματος.

Η αρχή της ισότητας αφορά και εφαρμογή (*τυπική νομική ισότητα*) αλλά και τη θέσπιση του νόμου (*ουσιαστική νομική ισότητα*)²¹.

2.2 Πάγια νομολογία του Αρείου Πάγου

Ο *Άρειος Πάγος* προπάντων με τις αποφάσεις *ΑΠ 261/32*, *ΑΠ 122/37* και *ΑΠ 5/1988 (Ολ)*, αποδέχτηκε από νωρίς τη δέσμευση του νομοθέτη από την αρχή της ισότητας που βασίστηκε στη θεωρία ως **απαγόρευση της αυθαιρεσίας**, που ως κρατούσα γνώμη ισχύει σήμερα

Με την απόφαση *1141/80 του ΑΠ (Τμ. Δ')* κρίθηκε ότι η προσβολή δικαιωμάτων, έστω και μη κατοχυρωμένων από το Σύνταγμα, όταν αυτή γίνεται «*δια κανόνος ατομικού και εξαιρετικού, αφορώντος το δικαίωμα της μόνον προσώπου ή έννομον σχέσιν, ή επιβάλλοντος υποχρεώσεις εις έν μόνον πρόσωπον ... και δη όταν τοιαύτη δυσμενής μεταχείρισης δεν επιβάλλεται εκ γενικότερου κοινωνικού ή δημοσίου συμφέροντος λόγων, η συνδρομή των οποίων υπόκειται εις τον έλεγχον των δικαστηρίων*»²², προσκρούει στην αρχή της ισότητας.

Ο *Άρειος Πάγος* με την *1067/79 (Ολ)* απόφασή του έκρινε ότι στην αρχή της ισότητας μπορεί να προσκρούει και **η αναδρομική ισχύς** που προβλέπεται στο νόμο, όταν δημιουργεί αυτή διακρίσεις αυθαίρετες²³.

Δικαστικοί επιδικάζουν αίτημα δικαστικών!

Διοίκηση χορήγησε επίδομα σπουδών στο ανώτερο διδακτικό προσωπικό των Πανεπιστημίων²⁴ και επίδομα χρήσεως αυτοκινήτου στους ανώτερους δημοσίους υπαλλήλους²⁵. Οι αντιπρόεδροι του *Αρείου Πάγου* με την εφαρμογή της αναλογικής επέκτασης από το δικαστήριο αυτό, δικαιώθηκαν και στις δύο περιπτώσεις. Ο *Άρειος Πάγος* στήριξε στην αρχή της ισότητας την αντισυνταγματικότητα του ανωτέρω ορίου συντάξεως²⁶.

Ο *Άρειος Πάγος* με την *ΑΠ 5/88 (Ολ)* δέκτηκε ότι «*εάν γίνει με νόμο δικαιολογημένη ειδική ρύθμιση για ορισμένη κατηγορία προσώπων και αποκλεισθεί από τη*

²¹ Π.Δ. Λαγτόγλου Συντ. Δίκαιο Ατομικά Δικ/ματα Β' σελ. 1038.

²² Απόφαση Α. Πάγου 1141/80 (Τμ. Δ').

²³ Απόφαση Α. Πάγου 1067/79 (Ολ).

²⁴ ΑΠ 1441/84 (Ολ).

²⁵ ΑΠ 1751/84 (Ολ), ΑΠ 1104/86 (Ολ).

²⁶ ΑΠ 567/86 (Ολ).

ρύθμιση αυτή, κατ' αδικαιολόγητη δυσμενή διάκριση, άλλη κατηγορία προσώπων, για την οποία συντρέχει και ο ίδιος λόγος που δικαιολογεί την ειδική εκείνη μεταχείριση, η διάταξη που εισάγει τη δυσμενή αυτή διάκριση, είναι αντισυνταγματική. Προς αποκατάσταση δε της συνταγματικής αρχής της ισότητας πρέπει να εφαρμοστεί και για κείνους εις βάρος των οποίων έγινε η δυσμενής διάκριση, η διάταξη που ισχύει για την κατηγορία υπέρ της οποίας θεσπίστηκε η ειδική ρύθμιση».²⁷

Ο Άρειος Πάγος δέκτηκε ότι, παρά τη ρητή συνταγματική απαγόρευση, χορήγηση αύξησης μισθών ή επιδομάτων κ.τ.λ., χωρίς νόμο και εξαιτίας της συνταγματικής υποχρέωσης των δικαστηρίων να ελέγχουν την συνταγματικότητα των νόμων²⁸, μόνο με τη λύση που δόθηκε έλειψε η δημιουργηθείσα ανισότητα.

Επομένως η προαναφερθείσα νομολογία του Α.Π. που ευνοούσε ανώτατους δικαστικούς του αυτού δικαστηρίου είναι νομικά εσφαλμένη²⁹. Θα έπρεπε να εξετάσει τη συγκεκριμένη νομοθετική συμπεριφορά εις βάρος των ανωτάτων δικαστικών *ΟΧΙ ΜΕ ΤΗ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ, ΑΛΛΑ ΜΕ ΤΗ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ*.

2.3 Διάσταση στη Νομολογία

Η διάσταση στη νομολογία του Αρείου Πάγου και του Συμβουλίου της Επικρατείας ως προς τη δυνατότητα επεκτατικής εφαρμογής της ευνοϊκής ρύθμισης σε όσους παραλείφθηκαν αδικαιολόγητα έχει μεγάλη σημασία στην πράξη.

Όπως αναφέρθηκε, η εξουσία των δικαστηρίων διευρύνθηκε (από την άρνηση εφαρμογής αντισυνταγματικής διάταξης νόμου³⁰) με την επέκταση (μέσω δικαστικής απόφασης) της εφαρμογής του κανονιστικού περιεχομένου του νόμου.

Οφείλουν επίσης τα δικαστήρια να εφαρμόσουν τον κανόνα προς αποκατάσταση της ισότητας, χωρίς τη συνταγματική διάταξη.

Ορθά λοιπόν η νομολογία δέχεται, ότι αίρεται η ανισότητα της αντισυνταγματικής διάταξης. *ΜΟΝΟ ΜΕ ΑΥΤΟΝ ΤΟΝ ΤΡΟΠΟ*, η οποία θα παρέμενε, αν τα δικαστήρια περιορίζονταν απλά στη διαπίστωση της ύπαρξής της, και δεν εξασκούσαν επεκτατική εφαρμογή της ισότητας υπέρ των προσώπων που έχουν εξαιρεθεί από την αντισυνταγματική διάταξη³¹.

α) **Ο Άρειος Πάγος** δέχεται ότι προς αποκατάσταση της ισότητας, πρέπει να υπάρχει μια τέτοια επεκτατική εφαρμογή, κι όταν ακόμη έχουμε «ειδική ρύθμιση για

²⁷ Π.Δ. Δαγτόγλου. Συντ. Δίκαιο. Ατομ. Δικ/ματα Β' σελ. 1041.

²⁸ Άρθρα 87 παρ. 2, 93 παρ. 4, και 120 παρ. 2 Συντ.

²⁹ Π.Δ. Δαγτόγλου ως άνω σε. 1042.

³⁰ Άρθρο 43 παρ. 4 του Συντάγματος.

³¹ ΑΓ. Δημητρόπουλος. Συντ. Δικ/ματα. Τόμος III, σελ. 116-117.

ορισμένη κατηγορία προσώπων»³². Έτσι π.χ. η επιπρόσθετη αμοιβή που δόθηκε στους υπαλλήλους ενός Υπουργείου για εργασία εντός του κανονικού ωραρίου, θα μπορούσε να δοθεί στο σύνολο των δημοσίων υπαλλήλων. Το άρθρο 80 παρ. 1 Συντ.³³ είναι το ίδιο άρθρο που περιέχει την ευμενή ρύθμιση (κατά τον Άρειο Πάγο), γιατί μόνο έτσι αίρεται η δημιουργημένη ανισότητα κατά παράβαση του Συντάγματος. Σε αντίθετη περίπτωση (κατά τον Άρειο Πάγο), η αντισυνταγματική δημιουργηθείσα ανισότητα θα παρέμενε, και θα ήταν χωρίς περιεχόμενο η δικαστική προστασία που ζητιέται, αν το δικαστήριο περιοριζόταν σε μόνη τη διαπίστωση της αντισυνταγματικότητας, χωρίς να μπορεί να προχωρήσει σε επεκτατική εφαρμογή της αντισυνταγματικής διάταξης³⁴.

β) Τη νομολογία του Αρείου Πάγου ακολουθούν κατά βάση **τα πολιτικά**³⁵ και τα **διοικητικά δικαστήρια**³⁶.

γ) Το **Ελεγκτικό Συνέδριο** δέχεται ότι «εάν οι διακρίσεις ή η διαφορετική μεταχείριση κριθούν αυθαίρετες και συνεπώς αντίθετες προς την ανωτέρω συνταγματική διάταξη (άρθρο 4 παρ. 1), και η διάταξη του κοινού νόμου που τις θεσπίζει, προβλέπει παροχή προς ορισμένη κατηγορία πολιτών και εξαιρεί αμέσως ή εμμέσως άλλους που βρίσκονται υπό τις αυτές συνθήκες, το δικαστήριο οφείλει να επιδικάσει την παροχή αυτή και σ' εκείνους που αδικαιολόγητα και αυθαίρετα εξαιρούνται»³⁷.

δ) Το **Συμβούλιο της Επικρατείας** από την πλευρά του παραδοσιακά αρνιόταν την επεκτατική εφαρμογή ευνοϊκών ρυθμίσεων, με την αιτιολογία ότι η εφαρμογή αυτής θ' αποτελούσε ανεπίτρεπτη συνταγματική ενέργεια του δικαστή στο έργο της νομοθετικής εξουσίας, ακόμα και όταν δεν πρόκειται κατά κυριολεξία για ευνοϊκές συνθήκες όπως π.χ. για αδικαιολόγητη ευνοϊκή μεταχείριση του ενός φύλου έναντι του άλλου³⁸. Προς αποκατάσταση της διαταραχθείσας ισότητας, πρέπει να εκδικαστεί μια παροχή, μόνο όταν αυτή δε χορηγείται κατ' εξαίρεση σε μερικές μόνο κατηγορίες όπως π.χ. δημ. υπαλλήλους, έτσι ώστε να στοιχειοθετείται άνιση μεταχείριση τους, έναντι των υπολοίπων³⁹.

Το ΣτΕ μετά από μακρούς δισταγμούς στις αποφάσεις 2175/1947 (Ολ) και 125/1948 ακολούθησε το παράδειγμα του Αρείου Πάγου. Με τη δεύτερη απόφαση του, το ΣτΕ αποφαινεται: «... δε δύναται (ο νομοθέτης) να δημιουργεί ανισότητας ανεπίδεκτους οιασδήποτε δικαιολογήσεως και αντικειμένους εις το περί δικαίου αίσθημα».

³² Α.Π. 35/1990 (Ολ), ΑΠ. 13/1991, ΑΠ. 12/1992, ΑΠ. 14/1995.

³³ «Μισθός, σύνταξη, χορηγία ή αμοιβή ούτε εγγράφεται στον προϋπολογισμό του κράτους, ούτε παρέχεται χωρίς οργανικό ή άλλο ειδικό νόμο».

³⁴ Κ.Χ. Χρυσογόνος. Ατομ. & Κοιν. Δικ/ματα, σελ. 123.

³⁵ Εφ. Αθ. 7222/1991.

³⁶ Διοικητικό Εφ. Αθ. 3298/1999 και Διοικ. Εφ. Θεσ/κης 435/1998.

³⁷ Ελ. Συν. 887/1992 (Ολ), σελ. Ι ΣΑΡΜΑ. Η συνταγματική νομολογία του Ελ. Συν. 1997, 289, από Κ.Χ. Χρυσογόνο. Ατ. & Κοιν. Δικ/ματα, σελ. 123.

³⁸ ΣτΕ. 3552/1982, ΣτΕ 1158/1995.

³⁹ ΣτΕ. 1519/1995, ΣτΕ 5182/1997.

Εν τω μεταξύ το ΣτΕ είχε αναπτύξει εκτενή νομολογία, όσον αφορά την αρχή της ισότητας και έχει κηρύξει ως αντισυνταγματικούς δεκάδες νόμους, για το λόγο ότι παραβίαζαν την αρχή της ισότητας⁴⁰.

Η στατιστική έρευνα της νομολογίας των ετών 1981-1984 έδειξε ότι οι αποφάσεις που αφορούσαν τον έλεγχο συνταγματικότητας νόμων με θέματα ισότητας σε ποσοστό 60% είναι του ΑΠ και σε ποσοστό 40% είναι του ΣτΕ⁴¹. Από τις αποφάσεις αυτές των δύο ανωτάτων δικαστηρίων φαίνεται ότι: Και τα δύο δικαστήρια δέχονται ότι η ισότητα εκλαμβάνεται με την ουσιαστική-αναλογική έννοια και όχι με την τυπική. Και τα δύο δικαστήρια δέχονται ότι η ισότητα δεσμεύει τον ίδιο τον νομοθέτη.

Το ΣτΕ φαίνεται ότι δίνει μεγαλύτερη έμφαση στους περιορισμούς του δικαστικού ελέγχου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ο ΑΠ είναι ελαστικός στην τυχόν αντισυνταγματικότητα του νόμου.

2.4 Ρήγμα στην πάγια νομολογία του ΣτΕ

Με την 3587/1997 ΣτΕ (Α' Τμ) το ΣτΕ επιφέρει ρήγμα στην πάγια νομολογία του, σύμφωνα με την οποία ακολουθούσε αρνητική στάση στην επεκτατική εφαρμογή της αρχής της ισότητας. Ειδικότερα δέχθηκε ότι: «Εάν το δικαστήριο διαπιστώσει παράβαση της αρχής της ισότητας, εκ του ότι ο νομοθέτης ή η κανονικώς δρώσα Διοίκησης προέβη εις ειδικήν ρύθμισιν, αφορώσαν εις ορισμένην κατηγορία προσώπων, απεκλείσθησαν της ειδικής ρυθμίσεως ταύτης ρητώς ή σιωπηρώς πρόσωπα, ανήκοντα μεν εις άλλην κατηγορίαν, τελούντα όμως υπό τας αυτάς ή παρόμοιας συνθήκας ... απαιτείται όπως το δικαστήριο προβεί εις επέκτασιν της εφαρμογής της ειδικής ρυθμίσεως και εις την κατηγορίαν των προσώπων, τα οποία έχουν αποκλεισθεί».

Και άλλα τμήματα του ΣτΕ⁴² έχουν εκδώσει αποφάσεις με παρόμοιο σκεπτικό.

Το ΣτΕ με την 3327/2000 (Ολ)⁴³ απόφαση του έκρινε ότι ρύθμιση εξαιρετικού χαρακτήρα, για την αντιμετώπιση συγκεκριμένων ειδικών περιστάσεων που συνέτρεξαν σε ορισμένο τόπο και χρόνο, δεν είναι επιτρεπτό να επεκτείνεται δια της δικαστικής οδού, είτε κατ' επίκληση της αρχής της ισότητας, είτε με τη συναγωγή γενικού κανόνα, σε άλλες περιπτώσεις τις οποίες αντιμετώπισε ο νομοθέτης.

2.5 Το ζήτημα της επεκτατικής εφαρμογής της ευνοϊκής ρύθμισης είναι δυσχερές

Ο έλεγχος συνταγματικότητας του νόμου, δεν μπορεί να μετατραπεί σε μέθοδο διευρύνσεως του πεδίου ισχύος του νόμου, σε περιοχές άσχετες με τη βούληση του

⁴⁰ Ο Π.Δ. Δαγτόγλου αναφέρει στο βιβλίο του: Συντ. Δίκαιο, Ατομ. Δικ/ματα Β' σελ. 1039, ότι ο Ι. ΣΑΡΜΑΣ αναφέρει 37 περιπτώσεις και θεωρεί την απαρίθμηση που παραθέτει «ως κατά προσέγγισιν εξαντλητική». Ενδεικτικά εδώ αναφέρουμε την πρώτη και την τελευταία εκ των 37 αυτών περιπτώσεων της ΣτΕ 2175/47 και την ΣτΕ 829/1982.

⁴¹ Κ.Χ. Χρυσογόνου. Ατομ. & Κοιν. Δικ/ματα σελ. 129.

⁴² ΣτΕ 466/1999 (ΣΤ Τμ.) - ΣτΕ 2945/2000 (Γ' Τμ.).

⁴³ Αφορά συγκεκριμένη κατηγορία Ελλήνων φοιτητών Βοσνίας-Ερζεγοβίνης (1991-1992) με τους οποίους ζητούσαν να εξισωθούν (μεταγραφη στην Ελλάδα) Έλληνες φοιτητές της Νέας Γιουγκοσλαβίας, μετά τη λήξη του πολέμου (1999).

νομοθέτη ή σε περιοχές που είναι ρητώς επιφυλαγμένες στη νομοθετική εξουσία από το Σύνταγμα⁴⁴.

Ο νομοθέτης κατά το Σύνταγμα πρέπει να είναι δίκαιος και να νομοθετεί ίση μεταχείριση ομοίων περιπτώσεων και άνιση μεταχείριση ανόμοιων περιπτώσεων.

Σε διάφορους ελέγχους υπόκειται ο νομοθέτης, από τους οποίους ο δικαστικός έλεγχος είναι ο σπουδαιότερος. Στην ανέλεγκτη δικαστικά πολιτική κρίση του νομοθέτη επαφίεται η θέσπιση ενός νόμου «δικαίου», «ορθού», «ευλόγου» ή και «σκόπιμου». Οι έννοιες αυτές ποικίλουν ανάλογα με τον τόπο, το χρόνο, τις συνθήκες. Η εφαρμογή της ισότητας πρέπει να έχει αντικειμενικό σκοπό την απαγόρευση της αυθαιρεσίας και όχι τη «νομικοποίηση» και «δικαστικοποίηση» της πολιτικής⁴⁵.

Στην ουσία η δικαστική εξουσία απλά εφαρμόζει το δίκαιο, όπως αυτό διαμορφώνεται μετά την απομάκρυνση της αντισυνταγματικής διάταξης. Ο νομοθέτης με τη σειρά του οφείλει να επέμβει έγκαιρα, για την άρση της εισαγόμενης, με διάταξη νόμου, ανισότητας.

Η ειδική δυσμενής εξαίρεση για ορισμένες κατηγορίες ενδιαφερομένων, είναι συνταγματική, όταν από τη νομοθετική κατάσταση και συστηματική θέση της διάταξης του νόμου, αποδεικνύεται η ύπαρξη ενός γενικού ευνοϊκού κανόνα για τις περισσότερες κατηγορίες ενδιαφερομένων. Η **νομοτεχνική** κατάσταση και η συστηματική θέση της διάταξης του νόμου έχει μεγάλη σημασία, για το ζήτημα της επεκτατικής εφαρμογής της ευνοϊκής ρύθμισης.

Η ειδική και εξαιρετικά ευνοϊκή ρύθμιση, αντίθετα, είναι και αυτή αντισυνταγματική και όχι αυτή καθεαυτή η παράλειψη των υπολοίπων, δηλαδή η ύπαρξη νομοθετικού κενού⁴⁶. Επομένως η εξίσωση θα πρέπει να γίνει προς τα κάτω για την αποκατάσταση της αρχής της ισότητας. Η προς τα κάτω αυτή εξίσωση πρακτικά είναι δύσκολο να γίνει για τον ακόλουθο λόγο: Συνήθως στα δικαστήρια προσφεύγουν ζητώντας έννομη προστασία οι κατηγορίες των παραληφθέντων εργαζομένων διεκδικώντας για τον εαυτό τους, ότι δόθηκε στους ευνοούμενους⁴⁷. Εάν το δικαστήριο απορρίψει το αίτημα τους, η ανισότητα παραμένει. Εάν το αίτημα γίνει δεκτό, τότε ο δικαστής κινδυνεύει να υποκαταστήσει το νομοθέτη, παραβιάζοντας το **άρθρο 48 του Συντάγματος**, που αφορά τη διάκριση των εξουσιών και μια ολόκληρη σειρά δημοσιονομικών διατάξεων⁴⁸.

⁴⁴ ΣτΕ 3561/86 (ΙΔΕ. Π.Δ. Δαγτόγλου Συντ. Δίκαιο. Ατομ. Δικ/ματα Β' σελ. 1040).

⁴⁵ Π.Δ. Δαγτόγλου Συντ. Δικ. - Ατομ. Δικ/ματα σελ 1043.

⁴⁶ Για το νομοθετικό κενό γίνεται λόγος παρακάτω.

⁴⁷ Κατά κανόνα στα δικαστήρια δεν προσφεύγει το δημόσιο ή τα νομικά πρόσωπα τα οποία βαρύνονται π.χ. με την υποχρέωση καταβολής ενός ειδικού επιδόματος που δεν προσφέρεται – από τους ίδιους – με την ειδική και εξαιρετική ευνοϊκή ρύθμιση.

⁴⁸ Κατά Β. ΣΚΟΥΡΗ-BENIZΕΛΟΥ. (Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων 1985 σελ. 124-129) παραβιάζονται και τα άρθρα 73 παρ. 2 και 3, 75 παρ. 1 και 3, 79 παρ. 2, 80 παρ. 1 του Συντάγματος. (Βλέπε Κ.Χ. Χρυσόγονος. Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, σελ. 125).

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΚΕΝΟ. Στις 60-66/1987 αποφάσεις του ΑΠ, που αφορούσαν τη χορήγηση επιδόματος «αντί χρήσεως αυτοκινήτου» σε ανώτατους δημόσιους υπαλλήλους, ο ΑΠ εφάρμοσε την κρίσιμη διάταξη και για τους ανωτάτους δικαστικούς. Στην κυριολεξία χαρακτήρισε την ισχύ της παραπάνω ρυθμίσεως, ως έννομη συνέπεια προς πλήρωση ανίσχυρου νομοθετικού κενού (δια της παραλείψεως), ερμηνείας του νόμου. Κατά την απόφαση προηγήθηκε ο χαρακτηρισμός του νομοθετικού κενού ως αντισυνταγματικός και ακολούθησε η πλήρωσή του με αναλογική ερμηνεία του νόμου ⁴⁹.

2.6 Προσπάθεια κατάργησης της επεκτατικής εφαρμογής της αρχής της ισότητας

Κατά την πρόσφατη αναθεώρηση του Συντάγματος (6 Απριλίου 2001) επιχειρήθηκε παρέμβαση στο δύσκολο ζήτημα της επεκτατικής εφαρμογής της ευνοϊκής ρύθμισης. Προτάθηκε η αναθεώρηση του άρθρου 80 παρ. 1 του Συντάγματος ⁵⁰ ώστε να απαγορευθεί η παροχή ή επέκταση μισθού, αποδοχών, σύνταξης ή χορηγίας σε άλλα πρόσωπα ή κατηγορίες προσώπων, πέρα απ' όσους προβλέπονται ρητά στη σχετική διάταξη, με πράξη οποιουδήποτε κρατικού οργάνου εκτός του κοινοβουλευτικού νομοθέτη. Με αυτή την επιχειρηθείσα συνταγματική ρύθμιση, θα ματαιωνόταν κάθε επεκτατική εφαρμογή της αρχής της ισότητας στα δικαστήρια ⁵¹.

Η ολομέλεια της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής τελικά καταψήφισε την παραπάνω πρόταση την οποία υποστήριζαν μόνο 158 βουλευτές της πλειοψηφίας, ενώ έπρεπε για να αναθεωρηθεί να ψηφιστεί με ενισχυμένη πλειοψηφία των 3/5 της Βουλής, δηλαδή 180 βουλευτών. Η καταψήφιση αυτή μπορεί να ερμηνευτεί εξ' αντιδιαστολής ως πλάγια παραδοχή του αναθεωρητικού νομοθέτη, ότι είναι θεμιτή η επεκτατική εφαρμογή της ισότητας από τα δικαστήρια με βάση τα δεδομένα του Συντάγματος του 1975 που δεν αλλοιώθηκαν.

Ο δικαστής όταν επεκτείνει την ευνοϊκή ρύθμιση μιας διάταξης, σε όσους την στερήθηκαν αδικαιολόγητα, θέτει το νομοθέτη προ των ευθυνών του. Εάν ο νομοθέτης κρίνει ότι προκύπτει δυσβάσταχτο βάρος για τον κρατικό προϋπολογισμό, έχει τη δυνατότητα να καταργήσει ή να περιορίσει στο μέλλον τη χορήγηση της παροχής σε όλους τους ενδιαφερόμενους.

2.7 Άποψη Γερμανικής Νομολογίας ⁵²

⁴⁹ Θ.Δ. Αντωνίου. *Η ισότητα εντός και δια του νόμου. Μια συμβολή στην ερμηνεία του άρθρου 4 παρ. 1 του Συντάγματος του 1975.* Σελ. 211-212.

⁵⁰ Άρθρο 80 παρ. 1 Συντ.: «Μισθός, σύνταξη, χορηγία ή αμοιβή ούτε εγγράφεται στον προϋπολογισμό του Κράτους ούτε παρέχεται χωρίς οργανικό ή άλλο ειδικό νόμο».

⁵¹ Π. ΠΑΡΑΡΑ. *Το κεκτημένο του ευρωπαϊκού συνταγματικού πολιτισμού. ΔτΑ 2001, σελ. 558 επ. Κ.Χ. Χρυσόγονος. Ατομ. & Κοιν. Δικαιώματα, σελ. 124-125.*

⁵² Θ.Δ. Αντωνίου. *Η ισότητα εντός και δια του νόμου. Μια συμβολή στην ερμηνεία του άρθρου 4 παρ.1 του Συντάγματος του 1975, σελ. 208,211,212.*

Υποστηρίζεται από τη σχετική νομολογία του Ομοσπονδιακού Συντάγματος Δικαστηρίων της Γερμανίας, ότι είναι δυνατή η λύση του προβλήματος της επεκτατικής εφαρμογής του νόμου στις παρακάτω περιπτώσεις:

α) Η άρση της προσβολής της συνταγματικής αρχής της ισότητας είναι δυνατή μόνο με τη θετική επέκταση της ρύθμισης.

β) Σε περίπτωση που ο νομοθέτης διαπίστωνε τον αντισυνταγματικό αποκλεισμό μιας ομάδας προσώπων από την ευμενή εξαιρετική ρύθμιση, να περιλάβει και την ομάδα αυτή στην ευμενή ρύθμιση.

γ) Όταν η επέκταση της ευνοϊκής ρύθμισης μπορεί να γίνει με την επίκληση άλλης της συνταγματικής διάταξης, εκτός αυτής της αρχής της ισότητας.

δ) Όταν ως μόνη λύση, που είναι συνεπής και σύμφωνη προς το ευρύτερο ή στενότερο νομικό σύστημα, στο οποίο ανήκει η διάταξη, εμφανίζεται η επέκταση.

Στις περιπτώσεις αυτές, ο δικαστής καλύπτει τα δημιουργηθέντα νομικά κενά, ασκώντας νομοθετική λειτουργία *κατ' αντιπροσώπευση*, με την επεκτατική εφαρμογή της ευνοϊκής ρύθμισης.

.....

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ
Τρεις αποφάσεις του ΣτΕ

3.1 Η υπ' αριθμ. 728/1998 απ. ΣτΕ (Γ' Τμ.)

Πρόεδρος: Ν. Παπαδημητρίου, σύμβουλος
Εισηγητής: Α. Γκότσης, σύμβουλος
(Πτυχ. Νομικής – Δικ. Σύλ. Ορεστιάδος)

- Αρχή της ισότητας (άρθρο 4 π 1Σ).
- Αθέμιτη διάκριση λόγω ηλικίας (άρθρο 5 π 1 Σ).
- Επαγγελματική ελευθερία.
- Άρνηση Δικηγορικού Συλλόγου να εγγράψει πτυχιούχο Νομικής στο ειδικό βιβλίο ασκούμενων δικηγόρων διότι είχε υπερβεί το 33^ο έτος της ηλικίας του.

Με την από 07-10-96 αίτηση της προς το Δικηγορικό Σύλλογο Ορεστιάδας, πτυχιούχος του Τμήματος της Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών, ζήτησε την εγγραφή της στο ειδικό βιβλίο ασκούμενων δικηγόρων του συλλόγου αυτού, σύμφωνα με το άρθρο 3 του Δικηγορικού Κώδικα ΝΔ 3026/1954 Φ.Ε.Κ. 935 όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 1 του Ν. 723/77.

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Δικηγορικού Συλλόγου Ορεστιάδας με την από 49/14-10-96 απόφαση απέρριψε την αίτηση της ενδιαφερόμενης σύμφωνα με το άρθρο 2 του Ν. 723/77 διότι η ενδιαφερόμενη είχε υπερβεί το 33^ο έτος της ηλικίας της.

Η ενδιαφερόμενη ζήτησε την ακύρωση της παραπάνω απόφασης προσφεύγοντας στο ΣτΕ.

Το ΣτΕ με την 728/1998 απόφασή του έχοντας υπόψη και τις ΣτΕ 413/1993, ΣτΕ 2939/1996 και 443/1997 κ.ά., έκρινε ότι αντίκειται στην ελευθερία επιλογής και άσκησης επαγγέλματος που κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος και δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής, η παραπάνω διάταξη του άρθρου 4 του Δικηγορικού Κώδικα, όπως αυτό αντικαταστάθηκε με το άρθρο 2 του Ν 723/1977.

Εξάλλου η ηλικία του ανθρώπου δεν αποτελεί καταρχήν απαγορευμένο από το Σύνταγμα κριτήριο διαφοροποίησης. Η ηλικία αποτελεί θεμιτό όριο δυσμενούς διαφοροποίησης, μόνο εάν και στο μέτρο που αυτό είναι ουσιαστικά δικαιολογημένο. Οι λοιπές περιπτώσεις πρόκειται για αθέμιτη διάκριση λόγω ηλικίας.

Στις *Η.Π.Α.* υπάρχει πλούσια νομολογία για τη διάκριση λόγω ηλικίας (βλέπε και *Π.Δ. Δαγτόγλου, Συντ. Δίκαιο – Ατομ. Δικ/ματα Β' σελ. 1048*).

3.2 Η υπ' αριθμ. 2988/1997 απ. ΣτΕ (Τμ. ΣΤ')

Πρόεδρος: Α. Μαρίνος και κωλυόμενου
Προεδρεύων: Π. Χριστόφορος, Σύμβουλος της Επικράτειας
Εισηγήτρια: Α. Σιγγούνα, Σύμβουλος
(Ελληνας απόφοιτος ξένου σχολείου στο εξωτ. – ΥΠΕΠΘ)

- Αρχή ισότητας (άρθρο 4 παρ. 1 Σ).
- Αρχή ίσης μεταχείρισης ομοίων περιπτώσεων.
- Αντίθετος στην αρχή της ισότητας δεν είναι ο ευνοϊκός θετικός κανόνας, αλλά η δυσμενής εξαιρετική παράλειψη.
  - Αλλαγή της ειδικής κατηγορίας στην οποία ανήκε Ελληνόπουλο του εξωτερικού για την εισαγωγή του στα *ΑΕΙ-ΤΕΙ*, σε άλλη κατηγορία στην οποία δεν ανήκε.

Απόφοιτος του Ζωγραφείου Λυκείου Κων/λεως, μόνιμος κάτοικος εξωτερικού, ήταν υποψήφιος για την εισαγωγή στα *ΑΕΙ-ΤΕΙ* της Ελλάδας με την κατηγορία των Ελληνοπαίδων του Εξωτερικού οι οποίοι έχουν αποφοιτήσει από ξένα Λύκεια που λειτουργούν στο εξωτερικό, έχουν πλήρη φοίτηση στα σχολεία αυτά στις τρεις τουλάχιστον τελευταίες τάξεις, οι οποίες αντιστοιχούν στις τρεις τελευταίες τάξεις του Ελληνικού Λυκείου.

Ο νόμος 1351/1983 (Φ.Ε.Κ. 56^Α) άρθρο 3 παρ.1 καθιερώνει έξι ειδικές κατηγορίες υποψηφίων που εισάγονται στα *ΑΕΙ-ΤΕΙ* στην Ελλάδα. α) Έλληνες του εξωτερικού, β) παιδιά Ελλήνων Υπαλλήλων στο εξωτερικό, γ) Κύπριοι, δ) Αλλογενείς⁵³ - Αλλοδαποί, ε) Υπότροφοι ομογενείς και στ) Υπότροφοι αλλογενείς και αλλοδαποί.

⁵³ π.χ. Οι μουσουλμανόπαιδες της Δυτικής Θράκης.

Στην πρώτη κατηγορία Ελλήνων του εξωτερικού ορίστηκε ότι ανήκουν οι Έλληνες και τα παιδιά που ένας από τους δύο γονείς είναι Έλληνας και όταν οι ίδιοι ή ο ένας από τους γονείς τους κατοικούν ή κατοικούσαν στο εξωτερικό πέντε τουλάχιστον χρόνια κατά την τελευταία δεκαετία πριν από την ημερομηνία υποβολής της αίτησης για επιλογή.

Τα ποσοστά των θέσεων καθορίστηκαν βάσει της προηγούμενης διάταξης με την *Φ 152.11/83/1916/16-04-1992 απόφαση ΥΠΕΠΘ (Φ.Ε.Κ. 306 Β')* επί του συνολικού αριθμού των εισακτέων για την πρώτη κατηγορία Ελλήνων εξωτερικού στο 4%. Με το νόμο 2413/996 (Φ.Ε.Κ. 124) ορίστηκε ότι από το ακαδημαϊκό έτος 1995-96 για τους Έλληνες του εξωτερικού που έχουν αποφοιτήσει από Ελληνικά σχολεία που λειτουργούν στο εξωτερικό ποσοστό 4% και για τους Έλληνες του εξωτερικού που έχουν αποφοιτήσει από ξένα σχολεία που λειτουργούν στο εξωτερικό και έχουν σ' αυτά πλήρη φοίτηση στις τρεις τάξεις του ξένου σχολείου στο εξωτερικό που αντιστοιχούν στις τρεις τάξεις του Ελληνικού Λυκείου ξεχωριστό ποσοστό 1%. Με τον *ν. 3413 1996 (Φ.Ε.Κ. 124)* προβλέπεται η ίδρυση ή αναγνώριση εκπαιδευτικών μονάδων ελληνόγλωσσας εκπ/σης στο εξωτερικό στις οποίες κατά το *άρθρο 8 παρ. 3 του ίδιου νόμου*: «εφαρμόζονται κατ' αρχήν τα ισχύοντα στα δημόσια σχολεία της ημεδαπής ως προς την έναρξη, διάρκεια και λήξη του σχολικού και διδακτικού έτους, τις αργίες και διακοπές, τα προγράμματα διδασκαλίας, τις εγγραφές, μεταγραφές, τη φοίτηση και τις εξετάσεις κάθε είδους και τη χορήγηση τίτλων σπουδών».

Με τον παραπάνω νόμο, αναγνωρίστηκαν ως ελληνικά σχολεία του εξωτερικού τα ήδη λειτουργούντα και με τις κατά νόμον προϋποθέσεις.

Το *Ζωγράφειο Λύκειο Κων/λεως*, αν και με το β.δ. της 27-04-1912 (Φ.Ε.Κ. 130) είχε αναγνωριστεί ως ισότιμο του *Βαρβακείου Λυκείου*, με το ν.δ. 695/1970 και του ν. 2413/1996 δεν αναγνωρίστηκε ως ελληνικό σχολείο του εξωτερικού διότι δεν πληρούσε τις κατά το νόμο προϋποθέσεις, σύμφωνα και με τη *Φ. 814, 4121/2193/15-05-1997 ΥΠΕΠΘ* προς το ΣτΕ. Με το από 08-10-96 έγγραφο της Δ/νσεως Ελληνοπαίδων Εξωτερικού, του ΥΠΕΠΘ, βεβαιώθηκε ότι το *Ζωγράφειο Λύκειο Κων/λεως* είναι ισότιμο με τα Ελληνικά Σχολεία μόνο ως προς τους τίτλους σπουδών όχι όμως και ως προς το πρόγραμμα των μαθημάτων και τις συνθήκες λειτουργίας του. Τα ανωτέρω επιβεβαιώνονται και από νεότερο έγγραφο (από 13-11-1996) του Συμβούλου Εκπ/σης του Γενικού Προξενείου της Ελλάδας στην Κων/λη.

Ο αιτών απόφοιτος *Ζωγραφείου Λυκείου Κων/λεως* κατετάγη κατ' αρχάς από την Επιτροπή του ΥΠΕΠΘ, την υπεύθυνη για τη συγκέντρωση των δικαιολογητικών (01-10 Ιουλίου 1996) για την επιλογή στα ΑΕΙ-ΤΕΙ (αρχές Σεπτεμβρίου 1996) στην κατηγορία των Ελληνοπαίδων του εξωτερικού που αποφοίτησαν στο εξωτερικό από ξένα Λύκεια (ποσοστό 1%).

Η Επιτροπή του ΥΠΕΠΘ για τον επανέλεγχο των δικαιολογητικών κατατάσσει τον αιτούντα με το από 17-06-76 πρακτικό της στην κατηγορία ομογενών υποψηφίων που έχουν αποφοιτήσει στο εξωτερικό Ελληνικό Λύκειο (ποσοστό 4%) και κοινοποιήθηκε στον ενδιαφερόμενο, η αλλαγή κατηγορίας, το Σεπτέμβριο του 1976 κατά την ώρα των γραπτών εξετάσεων, κρίνοντας ότι το Ζωγράφειο Λύκειο ως Ελληνικό σχολείο του Εξωτερικού.

Η αλλαγή της κατηγορίας είχε ως αποτέλεσμα τη μη εισαγωγή του υποψηφίου στη σχολή προτίμησής του, ενώ με τη μη αλλαγή κατηγορίας θα εισήρχετο σε σχολή της προτίμησής του.

Ο αιτών προσέφυγε στο ΣτΕ και επεδίωξε να ακυρωθούν:

α) Η υπ' αριθμ. Φ 15222/Β3/4029/03-10-96 απόφαση του Υπουργού Παιδείας δια της οποίας επικυρώθηκε η παρακάτω πράξη της Επιτροπής Αποτελεσμάτων του ΥΠΕΠΘ.

β) Η από 03-10-1996 πράξη της Επιτροπής εκδόσεως αποτελεσμάτων επιλογής Ελλήνων του εξωτερικού και

γ) Οι πίνακες εισακτέων κατά το μέρος που δεν περιελήφθηκε σ' αυτούς.

Το ΣτΕ αφού μελέτησε τα σχετικά έγγραφα και έχοντας υπόψη τη σχετική νομολογία:

- 1) Έκρινε παραδεκτώς, ότι προσβάλλεται μόνο η πρώτη από τις παραπάνω πράξεις, με την οποία ολοκληρώνεται η όλη σύνθετη ενέργεια, κατά το μέρος που αφορά τον αιτούντα,
- 2) έκρινε ανεπαρκή την αιτιολογία της προσβαλλόμενης πράξης, γιατί αναφέρεται σε «ελληνικό πρόγραμμα του σχολείου, χωρίς όμως να βεβαιώνει ότι εφαρμόζεται το αναλυτικό πρόγραμμα που ισχύει για τα σχολεία της ημεδαπής, ούτε ότι οι συνθήκες λειτουργίας του σχολείου γενικώς ανταποκρίνονται στις προϋποθέσεις που τίθενται από τη νομοθεσία (ν.δ. 695/70 και ν. 2413/1996) για τη λειτουργία ελληνικών σχολείων στο εξωτερικό».
- 3) Δέχεται την αίτηση και ακυρώνει την απόφαση Φ 15222/Β3/4029/03-10-1996 του ΥΠΕΠΘ κατά το μέρος που αφορά τον αιτούντα.

3.3 Η υπ' αριθμ. 2435/1997 απ. ΣτΕ (Α' Τμ.)

**Πρόεδρος: Τ. Κούνδουρος, αντιπρόεδρος
Εισηγητής: Δ. Σκαλτσούνης, πάρεδρος
(χήρος σύζυγος συνταξιούχος – Ι.Κ.Α.)**

- Ισότητα των φύλων (άρθρο 4 παρ 2 Σ, 116 παρ 1 και 2 Σ)

▪ Χήρος σύζυγος συνταξιούχος Ι.Κ.Α. ζητεί σύνταξη λόγω θανάτου της συζύγου του.

Το ΣτΕ, όπως αναφέρθηκε δίνει μεγαλύτερη έμφαση στον περιορισμό του δικαστικού ελέγχου παρά στην επεκτατική εφαρμογή ευνοϊκών ρυθμίσεων, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δε δείχνει ευαισθησία στην επεκτατική εφαρμογή της ευνοϊκής ρύθμισης, όταν τα νομικά δεδομένα την επιβάλλουν. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι η ακόλουθη υπόθεση, για την οποία εξέδωσε την υπ' αριθμ. 2435/1997 απόφαση, λαμβάνοντας υπόψη και τα «σύγχρονα κοινωνικοοικονομικά δεδομένα και αντιλήψεις».

Το ιστορικό της υπόθεσης

Σύζυγος (αναιρεσίβλητος) θανούσης συνταξιούχου του Ι.Κ.Α. με την από 15-05-`986 αίτησή του προς το Ι.Κ.Α. Θεσ/κης, ζήτησε να συνταξιοδοτηθεί λόγω θανάτου στις 30-09-1983 της συζύγου του.

Ο Δ/ντής του Περιφ. Υποκαταστήματος του Ι.Κ.Α. Θεσ/κης με την 2311/04-02-1988 απόφασή του απέρριψε την αίτηση για το λόγο ότι ο αναιρεσίβλητος, αν και άπορος και συντηρούμενος από τη συνταξιούχο σύζυγό του, δεν ήταν ανάπηρος.

Κατά της αποφάσεως αυτής, ο αναιρεσίβλητος άσκησε ένσταση ενώπιον της Τοπικής Διοικητικής Επιτροπής του ιδίου Καταστήματος.

→ Η ως άνω Επιτροπή με την 1280/1988 απόφασή της έκανε δεκτή την ένσταση, με το σκεπτικό ότι ο αναιρεσίβλητος ήταν ανάπηρος.

Την απόφαση αυτή προσέβαλε το Ι.Κ.Α. ενώπιον του Διοικητικού Πρωτοδικείου Θεσ/κης.

→ Το Διοικητικό Πρωτοδικείο Θεσ/κης με την 1220/1990 απόφασή του δέκτηκε την προσφυγή του Ι.Κ.Α. για το λόγο ότι ο αναιρεσίβλητος δε συγκέντρωνε τις απαιτούμενες από το άρθρο 28 παρ. 6 εδ. α' του α.ν. 1846/1951 προϋποθέσεις επειδή δεν είχε αποδειχθεί ότι κατά το χρόνο θανάτου της συζύγου του ήταν ανάπηρος.

→ Την απόφαση αυτή εξεκάλεσε ο αναιρεσίβλητος στο Διοικητικό Εφετείο Θεσ/κης.

→ Το Διοικητικό Εφετείο Θεσ/κης δέχτηκε με την 1994 αναιρεσιβαλλομένη απόφαση ότι η διάταξη του άρθρου 28 παρ. 6 εδ. α' του α.ν. 1846/1951, με την οποία, γενικά και απόλυτα, χωρίς κανένα περαιτέρω κριτήριο, η χήρα συνταξιούχου του Ι.Κ.Α., τίθεται σε πλεονεκτική θέση έναντι του χήρου, βρίσκεται σε αντίθεση προς τη συνταγματική επιταγή της ισότητας των δύο φύλων και δε μπορεί να στηριχθεί στο άρθρο 116 παρ. 2 του Συντάγματος⁵⁴. Κατά συνέπεια, έκρινε το Διοικητικό Εφετείο, η ως άνω διάταξη είναι ανίσχυρη, ως αντισυνταγματική από 01-01-1983, σύμφωνα με το

⁵⁴ Άρθρο 116 παρ. 2: «Δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Το Κράτος μεριμνά για την άρση ανισοτήτων που υφίσταται στην πράξη, ιδίως για τη γυναίκα».

άρθρο 116 παρ. 1 του Συντάγματος⁵⁵. Το Διοικητικό Εφετείο Θεσ/κης έκρινε ότι η ισότητα των δύο φύλων, που καθιερώνεται από τα άρθρα 4 και 116 του Συντάγματος, αλλά και από το κοινοτικό δίκαιο, είναι ισότητα δημιουργική, υπό την έννοια ότι δεν υποχρεώνει απλά το νομοθέτη σε ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών, αλλά ότι δημιουργεί αντίστοιχα, κατά τρόπον θετικό, για τα πρόσωπα καθενός από τα δύο φύλα το δικαίωμα να αξιώνουν δικαστικώς την **επέκταση** και σ' αυτά των τυχόν αδικαιολόγητα ευνοϊκότερων διατάξεων που ισχύουν για το άλλο φύλο. Κατ' ακολουθίαν τούτων, το Διοικητικό Εφετείο την έκρινε ανίσχυρη ως αντισυνταγματική και επομένως ανεφάρμοστη, λαμβάνοντας υπόψη ότι η διάταξη του άρθρου 28 παρ. 6 εδ. α' του α.ν. 1846/1951, προβλέπυσα την εφαρμογή δύο διαφορετικών συστημάτων συντάξεων επιζώντων, αναλόγως του αν ο αποβιώσας ασφαλισμένος του Ι.Κ.Α., ήταν ανδρικού ή γυναικείου φύλου, παραβιάζει την αρχή της ίσης μεταχείρισης των φύλων, την έκρινε ανίσχυρη ως αντισυνταγματική και επομένως ανεφάρμοστη. Το Διοικητικό Εφετείο στη συνέχεια, προκειμένου να διασφαλίσει την ισότητα των φύλων, όσο αφορά το συνταξιοδοτικό σύστημα, δέχτηκε ότι έπρεπε να εφαρμοστεί στην προκειμένη περίπτωση, η διάταξη του α.ν. 1846/1951 που αφορά την συνταξιοδότηση της χήρας.

→ Το Ι.Κ.Α. ζήτησε να αναιρεθεί η 228/1994 απόφαση του Διοικητικού Εφετείου Θεσ/κης. Με την απόφαση αυτή έγινε δεκτή η έφεση του αναιρισιβλήτου κατά της 1220/1990 απόφασης του Διοικητικού Πρωτοδικείου Θεσ/κης. Με την κρινόμενη αίτηση του Ι.Κ.Α. υποστηρίζονται ότι η ευμενέστερη μεταχείριση της χήρας για λόγους μεγαλύτερης προστασίας της, δεν εισάγει δυσμενή διάκριση σε βάρος του χήρου, αποτελεί δε επιτρεπτή απόκλιση από τα οριζόμενα στο άρθρο 4 παρ. 2 του Συντάγματος, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 116 παρ. 2 αυτού.

Η κρίση του ΣτΕ

Το υπό πενταμελή σύνθεση τμήμα του ΣτΕ με την 6252/1996 απόφασή του παρέπεμψε την υπόθεση στην επταμελή του σύνθεση (άρθρο 14 παρ. 4 εδ. β' π.δ. 18/1989-Α'8).

Το ΣτΕ Α' Τμ. με την 2435/1997 απόφασή του απέρριψε την αίτηση αναιρέσεως του Ι.Κ.Α. για τους παρακάτω λόγους:

α) Το Σύνταγμα ορίζει στο μεν άρθρο 4 ότι οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου (παρ. 1) και ότι οι Έλληνες και Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις (παρ. 2) στο δε άρθρο 116 ότι οι υφιστάμενες διατάξεις που είναι αντίθετες στο άρθρο 4 παρ. 2 εξακολουθούν να ισχύουν ώσπου να καταργηθούν με νόμο, το αργότερο μέχρι την 31-12-1982 (παρ. 1) και ότι αποκλίσεις από τους ορισμούς της παρ. 2 του άρθρου 4 επιτρέπονται μόνο για σοβαρούς λόγους στις περιπτώσεις που ορίζει ειδικά ο νόμος (παρ. 2).

⁵⁵ Συντ. άρθρο 116 παρ. 1: «Διατάξεις υφιστάμενες που είναι αντίθετες προς το άρθρο 4 παρ. 2 εξακολουθούν να ισχύουν ώσπου να καταργηθούν με νόμο, το αργότερο έως την 31^η Δεκεμβρίου 1982.

β) Η προεκταθείσα παράγραφος 2 του άρθρου 4 του Σ. αποτελεί ειδικότερη εκδήλωση της γενικής αρχής της ισότητας (παρ. 1 του ιδίου άρθρου). Με τη ρύθμιση της διάταξης αυτής, που αφορά προδήλως και τις σχέσεις κοινωνικής ασφάλισης, αφ' ενός μεν απαγορεύεται η διαφοροποίηση του νομικού καθεστώτος των πολιτών, με βάση τη διαφορά του φύλου, αφ' ετέρου δε, επιβάλλεται η παροχή ίσων δυνατοτήτων και στα δύο φύλα. **Αποκλίσεις** από την αρχή επιτρέπονται μόνο εφ' όσον τίθενται ευθέως ή προβλέπονται συγκεκριμένα από ειδική διάταξη τυπικού νόμου και δικαιολογούνται από αποχρώντες λόγους.

γ) Με τη διάταξη του άρθρου 28 παρ. 6 του α.ν. 1846/1951 (Α' 179), όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 5 παρ. 3 του ν.δ. 4104/1960 (Α' 147), ορίζονται τ' ακόλουθα: «*Εν περιπτώσει θανάτου συνταξιούχου λόγω αναπηρίας ή γήρατος ή επιδοματούχου λόγω αναπροσαρμογής ή ασφαλισμένου έχοντος πραγματοποιήσει τουλάχιστον 1.500 ημέρες εργασίας εξ ων 300 τουλάχιστον εντός των 5 ετών των αμέσως προηγούμενων εκείνου καθ' ο επήλθεν ο θάνατος ... .. δικαιούνται συντάξεως κατά τας επομένας παραγράφους α) η χήρα ή ο άπορος και ανάπηρος χήρος, ου η συντήρησις εβάρυνε κυρίως την θανούσαν...*» Η διάταξη αυτή προβλέπει διαφορετική μεταχείριση του χήρου ασφαλισμένης ή συνταξιούχου του Ι.Κ.Α., σε σχέση με τη χήρα ασφαλισμένου του ιδρύματος, με τη θέσπιση για το χήρο προσθέτων προϋποθέσεων συνταξιοδότησης. Η διαφοροποίηση όμως αυτή σε βάρος του χήρου έναντι της χήρας δε δικαιολογείται εν όψει και των συγχρόνων κοινωνικοοικονομικών δεδομένων και αντιλήψεων, από αποχρώντες λόγους αναφερόμενους στη διαφορά του φύλου. Άρα, η διάταξη αυτή είναι ανίσχυρη, ως αντικείμενη στα άρθρα 4 παρ. 2 του άρθρου 116 του Συντάγματος, κατά το μέρος που θεσπίζει ως πρόσθετες προϋποθέσεις για τη συνταξιοδότηση του χήρου ασφαλισμένης ή συνταξιούχου του Ι.Κ.Α., να είναι άπορος και ανάπηρος και η συντήρησή του να εβάρυνε κυρίως τη θανούσα. Συνεπώς και προς αποκατάσταση της επιβαλλομένης εν προκειμένω ίσης μεταχείρισης των δύο φύλων, εφαρμοστέο είναι, από την εξεταζομένη άποψη για το χήρο ασφαλισμένης ή συνταξιούχου του Ι.Κ.Α., το συνταξιοδοτικό καθεστώς που ισχύει για τη χήρα ασφαλισμένου ή συνταξιούχου του ιδρύματος.

Η Μειωψηφία

Μειωπήφησε ο Σύμβουλος Φ. Κατζούρος, ο οποίος διατύπωσε διαφορετική άποψη: Η συνταξιοδότηση των χήρων των ασφαλισμένων ή συνταξιούχων του Ι.Κ.Α., αποβλέπει στην άμεση ασφαλιστική κάλυψη των εγγάμων γυναικών, οι οποίες δεν άσκησαν ασφαλιστέο επάγγελμα διότι αφιερώθηκαν στη γέννηση και ανατροφή παιδιών και για την προσφορά της προσωπικής τους εργασίας για την αντιμετώπιση των αναγκών της οικογένειας, κατά το άρθρο 1389 του Αστικού Κώδικα, όπως αυτό ήδη ισχύει. Οι συνθήκες αυτές δεν συντρέχουν για τους άνδρες και, συνεπώς, υφίστανται αποχρώντες λόγοι, κατά το άρθρο 116 παρ. 2 του Σ., για τη διαφορετική μεταχείριση των γυναικών, με τη διάταξη του άρθρου 28 παρ. 6 του α.ν. 1846/1951, όπως τροποποιήθηκε με το

άρθρο 5 παρ. 3 του ν.δ. 4104/1960. Επομένως, η εφαρμογή της πιο πάνω διάταξης δεν μπορεί να επεκταθεί και στην περίπτωση των χήρων ασφαλισμένων ή συνταξιούχων του Ι.Κ.Α.

Η πλειοψηφία αποφάσισε

Όπως έκρινε η πλειοψηφία του ΣτΕ, η πρωτόδικη κρίση ήταν εσφαλμένη και, για το λόγο τούτο έπρεπε να γίνει δεκτή η έφεση, να εξαφανισθεί η εκκληθείσα πρωτόδικη απόφαση, να εκδικασθεί η προσφυγή του Ι.Κ.Α. και να απορριφθεί. Έκρινε η πλειοψηφία του ανωτάτου δικαστηρίου, ότι η κρίση του Διοικητικού Εφετείου ήταν νόμιμη αν και η αιτιολογία δεν συμπίπτει με αυτή του ΣτΕ. Οι λόγοι που επικαλείται το Ι.Κ.Α. κατά την προσφυγή του στο ΣτΕ πρέπει να απορριφθούν ως αβάσιμοι και η αίτηση αναιρέσεως να απορριφθεί στο σύνολό της.

3.4 ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ 23 σχετικών αποφάσεων

-1-

■ 7222/1991 ΕΦ Αθ.

Αρχή της ισότητας. Συλλογικές συμβάσεις εργασίας. Ίση μεταχείριση των εργαζομένων. Δυσμενείς όροι Σ.Σ.Ε σύμφωνα με την οποία αποκλείονται ορισμένοι εργαζόμενοι από τις ευνοϊκές ρυθμίσεις. Αντισυνταγματικότητα αυτών και υποχρέωση του δικαστηρίου να επεκτείνει την εφαρμογή της αρχής της ισότητας και στους εργαζομένους που υφίστανται τη δυσμενή διάκριση. Διάκριση σε βάρος πτυχιούχων της Α.Τ.Σ-Ο.Τ.Ε. που απέκτησαν το πτυχίο τους μετά την 08.09.1969 σε σχέση με εκείνους που απέκτησαν το ίδιο πτυχίο πριν την ημερομηνία αυτή.

-2-

■ 887/1992/ΣτΕ

Δικαστικοί λειτουργοί. Συνταγματική πρόβλεψη ειδικού μισθολογίου των δικαστών, αυξημένου έναντι των λοιπών κατηγοριών εργαζομένων. Η χορήγηση σε άλλους εργαζόμενους συνολικών αποδοχών υψηλότερων από εκείνες των δικαστών στο ίδιο επίπεδο. Αποδοχές ιατρών του Ε.Σ.Υ., ανώτερες των δικαστών. Προσαρμογή των αποδοχών των δικαστών στο ύψος των ανώτερων αποδοχών συνυπολογιζομένων των εφημεριών. Όμοιες οι 885/92, 889/92 ΣτΕ.

-3-

■ 1158/1995 ΣτΕ

Επιδόματα γάμου και τέκνων καταβαλλόμενα σε δημόσιους υπαλλήλους και υπαλλήλους Ν.Π.Δ.Δ. Απαγόρευση διπλής καταβολής οικογενειακού επιδόματος όταν και οι δύο

σύζυγοι είναι υπάλληλοι του Δημοσίου, των *Ν.Π.Δ.Δ.* και των *Ο.Τ.Α.* Η ρύθμιση αυτή δεν περιέχει διάκριση ανδρών και γυναικών και δεν αντίκειται ούτε στο Σ ούτε στις διεθνείς συμβάσεις. Είναι ανεπίτρεπτη η εκ νέου κρίση για θέμα στο οποίο έχει αποφανθεί το *ΑΕΔ*. Αντίκειται στην αρχή της ισότητας η μη ρύθμιση νομοθετικά της περίπτωσης που ο ένας σύζυγος εργάζεται σε μέρος του ιδιωτικού τομέα, εκτός του αναφερόμενου στο *αρ. 11§6 του ν. 1505/84*. Αγωγή έγγαμων δικαστικών υπαλλήλων για καταβολή και σε αυτές του οικογενειακού επιδόματος.

-4-

■ **269/1995 ΔΠρΣερ**

Αρχή της ισότητας. Προστασία της οικογένειας. Υποχρεώσεις που απορρέουν για τον κοινό νομοθέτη. Οικογενειακό επίδομα. Αντίκειται στην αρχή της ισότητας η μη επέκτασή του ως προς τη διαζευγμένη ή άγαμη μητέρα που εργάζεται στο δημόσιο τομέα, αφού αυτό χορηγήθηκε στη χήρα. Το ως άνω επίδομα δικαιούται και η οικογένεια της διαζευγμένης ή άγαμης μητέρας. Εν μέρει δεκτή η κρινόμενη αγωγή μητέρας. Εν μέρει δεκτή η κρινόμενη αγωγή, εξαιτίας παραγραφής μέρους της επίδικης αξίωσης, λόγω παρόδου της διετούς προθεσμίας παραγραφής.

-5-

■ **5756/1995 ΣτΕ**

Υπάλληλοι δημοσίου, *Ο.Τ.Α.*, *Υ.Π.Δ.Δ.* και δικαστικοί υπάλληλοι. Χορήγηση ειδικής αποζημίωσης για πρόσθετη εργασία, η οποία είχε αρχικά δοθεί σε υπάλληλο του Υπουργείου Οικονομικών. Η αποζημίωση απέκτησε το χαρακτήρα επιδόματος που προσαυξάνει τους μισθούς των ανωτέρων υπαλλήλων. Η χορήγησή της σε ορισμένες κατηγορίες υπαλλήλων παραβιάζει την αρχή της ισότητας. Χορήγηση σε όλους τους υπαλλήλους από την *23.03.1990*. Παραγραφή χρηματικών αξιώσεων κατά του Δημοσίου. Οι απαιτήσεις των υπαλλήλων για μισθούς και αποζημίωση υπόκειται σε διετή παραγραφή.

-6-

■ **4427/1995 ΣτΕ**

Χορήγηση ειδικής μηνιαίας αποζημίωσης σε διάφορες κατηγορίες και ειδικότητες τακτικών υπαλλήλων διαφόρων υπουργείων και *Ν.Π.Δ.Δ.*, καθώς και σε δικαστικούς υπαλλήλους για την παροχή πρόσθετης εργασίας από αυτούς.

Κύρωση των σχετικών υπουργικών αποφάσεων με το *αρ. 11 του ν. 1881/1990*. Η αποζημίωση απέκτησε το χαρακτήρα επιδόματος. Η χορήγησή της σε μερικές μόνο κατηγορίες δημοσίων και δικαστικών υπαλλήλων συνιστά άνιση μεταχείριση έναντι των λοιπών και παραβαίνει την αρχή της ισότητας. Αντισυνταγματική η αναδρομική κύρωση από το νομοθέτη των σχετικών υπουργικών αποφάσεων οι οποίες εκδόθηκαν χωρίς

νομοθετική εξουσιοδότηση και καθ' υπέρβαση αυτής. Δε θίγεται η ισχύς αυτών για το μέλλον. Μερικά δεκτή η αναίρεση.

-7-

■ **3357/1995 ΣτΕ**

Χορήγηση ειδικής αποζημίωσης σε συγκεκριμένες κατηγορίες και ειδικότητες τακτικών υπαλλήλων διαφόρων υπουργείων και *Ν.Π.Δ.Δ.* καθώς και σε διδακτικούς υπαλλήλους για πρόσθετη εργασία.

Η αποζημίωση αυτή απέκτησε το χαρακτήρα επιδόματος. Η χορήγηση της αποζημίωσης στους δικαστικούς υπαλλήλους των διοικητικών δικαστηρίων εισάγει δυσμενή διάκριση και προσκρούει στη συνταγματικά κατοχυρωμένη αρχή της ισότητας. Η σχετική απαίτηση των υπαλλήλων αυτών δεν έχει παραγραφεί αφού η αξίωση αυτή στηρίζεται στο Σύνταγμα και δεν μπορεί να παραγραφεί από τον κοινό νομοθέτη. Απορρίπτεται η αναίρεση του Δημοσίου ως αβάσιμη.

-8-

■ **3240/1995 ΣτΕ**

Δημόσιοι και δικαστικοί υπάλληλοι. Χορήγηση μηνιαίας αποζημίωσης λόγω συνδρομής εξαιρετικών περιστάσεων στους φοροτεχνικούς και δημοσιονομικούς υπαλλήλους. Επέκταση της αποζημίωσης σε μεγάλες και ανόμοιες μεταξύ τους κατηγορίες υπαλλήλων. Με την επέκταση αυτή η αποζημίωση απέκτησε χαρακτήρα επιδόματος που προσαυξάνει τις αποδοχές των υπαλλήλων και η οποία πρέπει να χορηγηθεί και στους υπαλλήλους του ΣτΕ. Παραγραφή της αξίωσης. Δεν αφορά τις εκκρεμείς υποθέσεις.

-9-

■ **1519/1995 ΣτΕ**

Δημόσιοι υπάλληλοι. Χορήγηση ειδικής μηνιαίας αποζημίωσης σε υπαλλήλους του Υπουργείου Οικονομικών. Επέκταση της χορήγησης της ειδικής αποζημίωσης και στους άλλους υπαλλήλους του Δημοσίου, των *Ο.Τ.Α.* και των *Ν.Π.Δ.Δ.* Άνιση μεταχείριση των υπαλλήλων της γραμματείας των πολιτικών και διοικητικών δικαστηρίων από τη μη χορήγηση της ειδικής μηνιαίας αποζημίωσης και σ' αυτούς. Απόρριψη λόγω αναίρεσης για εσφαλμένη εφαρμογή κανόνα δικαίου.

-10-

■ **1491/1996 ΔΠρΑΘ**

Χορήγηση επιδόματος παραγωγικότητας από *01.07.1993* στους υπαλλήλους του *Ι.Κ.Α.* Το επίδομα έχει χαρακτήρα προσαύξησης των αποδοχών και συνιστά δημοσιοϋπαλληλικό μισθό. Επέκταση της χορήγησης του επιδόματος και στους δικαστικούς υπαλλήλους. Αντισυνταγματική, ως προσκρούσα στην αρχή της ισότητας η

μη χορήγηση της σε όλους τους υπαλλήλους. Ανίσχυρη η υπουργική απόφαση 4144/1993 ως μη δημοσιευθείσα νομίμως.

-11-

■ **3587/1997 ΣτΕ**

Χορήγηση με υπουργική απόφαση στεγαστικού επιδόματος στους στρατιωτικούς υπαλλήλους του Υπουργείου Εθνικής Αμύνης. Αντισυνταγματική η παράλειψη χορηγήσεως του ίδιου επιδόματος και στους στρατιωτικούς υπαλλήλους της Ελληνικής Αστυνομίας ως παραβιάζουσας την αρχή της ισότητας. Ευθύνη του Ελληνικού Δημοσίου προς αποζημίωσης προς το αναλογούν για κάθε στρατιωτικό στεγαστικό επίδομα. Διετής η παραγραφή της σχετικής αξίωσης των υπαλλήλων.

-12-

■ **1307/2000 ΕΣ**

Συνταξιοδότηση ιατρικού προσωπικού που απολύθηκε βάσει των διατάξεων του ν. 1397/1983 περί Ε.Σ.Υ., λόγω καταργήσεως των θέσεων τους. Για να δικαιωθεί συντάξεως από το δημόσιο ταμείο το εν λόγω προσωπικό θα πρέπει να έχει συμπληρώσει 20ετή πραγματική συντάξιμη υπηρεσία. Με τις διατάξεις του αρ. 19§7 του ν. 2084/1992 εισήχθη ευνοϊκότερο συνταξιοδοτικό καθεστώς για τους μέχρι την 30.12.1992 προσληφθέντων πολιτικούς υπαλλήλους οι οποίοι μπορούν να αποχωρούν με αίτησή τους και πριν την συμπλήρωση του νόμιμου ορίου ηλικίας θεμελιώνοντας δικαίωμα σύνταξης εφόσον συμπληρώσουν 15ετή πραγματική συντάξιμη υπηρεσία. Η αμέσως ανωτέρω ρύθμιση εισάγει δυσμενή διάκριση εις βάρος των γιατρών που απολύθηκαν κατά τα ανωτέρω για την αποκατάσταση της οποίας επιβάλλεται η εφαρμογή της προαναφερθείσας ευνοϊκότερης ρύθμισης του αρ. 19§4 ν. 2084/1992 και σε αυτούς.

-13-

■ **2945/00 ΣτΕ**

Υπάλληλοι του Υπουργείου Γεωργίας και των εποπτευομένων από αυτό Ν.Π.Δ.Δ. και χορήγηση σε αυτούς επιδόματος αυξημένης παραγωγικότητας. Εξαίρεση από τη χορήγηση του επιδόματος αυτών των δασικών υπαλλήλων κατά παράβαση της αρχής της ισότητας. Η διάταξη του αρ. 8§1 του 2430/1996 αντίκειται στο αρ. 4 του Συντάγματος. Δεκτή η αίτηση ακυρώσεως των σχετικών υπουργικών αποφάσεων.

-14-

■ **624/2001 ΣτΕ**

Υπάλληλοι δημοσίου. Το κίνητρο απόδοσης του *αρ. 13 του ν. 2470.1997* χορηγήθηκε στους μονίμους δημοσίους υπαλλήλους ως κίνητρο για την αύξηση της αποδοτικότητάς τους και η επέκταση της χορήγησής του στους τακτικούς εν ενεργεία εφήμερους δεν προσκρούει στο *αρ. 4 και 22 του Συντάγματος*. Απορρίπτεται η αίτηση ακύρωσης.

-15-

■ **31/2001 Δ ΕφΧαν**

Αρχή της ισότητας. Η μη πρόβλεψη διμερούς άδειας με αποδοχές για την ανατροφή παιδιού των μητέρων δικαστικών υπαλλήλων, ενώ υπάρχει τέτοια ρύθμιση για τις μητέρες που είναι πολιτικοί διοικητικοί υπάλληλοι παραβιάζουν την αρχή της ισότητας. Θα πρέπει περιαιρομένης της δυσμενούς αυτής εξαίρεσης να επεκταθεί και στις δικαστικούς υπαλλήλους το μέτρο της εννιάμηνης άδειας που δικαιούνται οι μητέρες διοικητικοί υπάλληλοι.

-16-

■ **992/2004 ΣτΕ**

Δασικοί υπάλληλοι. Το επίδομα ειδικών συνθηκών χορηγήθηκε στους δασικούς υπαλλήλους για πρώτη φορά με το *ν. 2342/1995* και με το *αρ. 10 του ν. 2470/1997*. Το επίδομα αυτό εξαιρέθηκε από τη διατήρηση, λόγω χορήγησης του κινήτρου απόδοσης. Το κίνητρο αυτό δεν αφορά ειδικά τους δασικούς υπαλλήλους ώστε να αντικαταστήσει το επίδομα ειδικών συνθηκών και η εξαίρεση αυτή αντίκειται στο *αρ. 4 §1 του Σ*. Αντίθετη η μειοψηφία. Μερικά δεκτή η έφεση. Δεκτή η αίτηση ακύρωσης.

-17-

■ **1318/2003 ΣτΕ**

Με το *ν. 1759/88* καθιερώθηκε ειδικά συνταξιοδοτικό καθεστώς για τους ιπτάμενους φροντιστές και συνοδούς της *Ολυμπιακής Αεροπορίας* και της *Ολυμπιακής Αεροπλοΐας*. Προϋποθέσεις αποχώρησης των εργαζομένων αυτών. Η μη επέκταση του συνταξιοδοτικού καθεστώτος στην κατηγορία των ιπτάμενων χειριστών αντίκειται στη συνταγματική αρχή της ισότητας. Παραπομπή του ζητήματος στην Ολομέλεια.

-18-

■ **662/2004 ΣτΕ**

Ιατροί του *Ε.Σ.Υ.* Κατάργηση με τον *1397/1983* του επιδόματος διδακτορικού διπλώματος. Η ρύθμιση αυτή δεν αντίκειται στη συνταγματική αρχή της ισότητας. Δεκτή η έφεση.

-19-

■ 12/1992 ΑΠ

Συνταγματική αρχή της ισότητας. Έννοια. Νόμος που χορηγεί σε δημόσιους υπαλλήλους παροχή, κάνοντας αδικαιολόγητη διάκριση (ν. 754/1978). Η διάταξη του αρ. 6 του νόμου, δια της οποίας χορηγείται πρόσθετη αμοιβή υπερωριακής εργασίας υπό τη μορφή προσωρινού προσωπικού επιδόματος, σε όλους μεν τους δημοσίους υπαλλήλους αλλά μόνο σε εκείνους που πράγματι εργάστηκαν υπερωριακώς ορισμένο μήνα, ορισμένου έτους, είναι αντισυνταγματική ως αντικείμενη στην αρχή της ισότητας. Τα δικαστήρια έχουν την εξουσία, αφού κηρύξουν την αντισυνταγματικότητα να προχωρήσουν και σε επιδίκαση της σχετικής παροχής και στους αδικαιολογήτως εξαιρεθέντες.

-20-

■ 7/93/ΑΠ

Σύνταγμα. Αρχή ισότητας. Ισότητα φύλων. Ισότητα αμοιβών. Διακρίσεις υπέρ των γυναικών. Δικαιολογημένη η ιδιαίτερη προστασία για τις εργαζόμενες γυναίκες κατά το στάδιο της κύησης, τοκετού και γαλουχίας. Ταυτόσημη με τη συνταγματική διάταξη η σχετική περί ισότητας αμοιβών. Ισότητα εργαζομένων. Οικογενειακό επίδομα. Αντισυνταγματική η διάταξη του Κανονισμού *O.T.E.* κατά την οποία η χρονική διάρκεια του καταβαλλομένου επιδόματος τέκνου διαφοροποιείται ανάλογα με το αν είναι θήλυ ή άρρεν. Αποκατάσταση της συνταγματικής αρχής από τα δικαστήρια.

-21-

■ 582/1994 ΑΠ

Μίσθωση εργασίας. Ισότητα των εργαζομένων. Η εφαρμογή τους προϋποθέτει ταυτότητα ή ομοιότητα περιπτώσεων. Διάκριση επιτρέπεται μόνο για εξυπηρέτηση γενικότερου κοινωνικού ή δημόσιου συμφέροντος. Επίδομα ανθυγιεινής εργασίας ή δυσμενών συνθηκών το δικαιούνται οι επισκέπτριες αδελφές, μαίες, κλπ., που υπηρετούν στο Υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών, όχι και επισκέπτριες αδελφές του Κρατικού Θεραπευτηρίου Ψυχικών Παθήσεων: δεν ανήκουν στην αυτή κατηγορία προσώπων.

-22-

■ 783/1995 ΑΠ

Αγροτική Τράπεζα. Προαγωγές υπαλλήλων. Παράλειψη υπαλλήλου κατά την προαγωγή. Δικαίωμα του υπαλλήλου που παραλείφθηκε να προσβάλει την παράλειψή του. Παραγραφή. Καθιέρωση ενιαυσίας αποσβεστικής προθεσμίας για την άσκηση της προσβολής της παράλειψης. Η μη επέκταση της ρύθμισης και στους υπαλλήλους των άλλων Τραπεζών δεν την καθιστά αντισυνταγματική.

-23-

■ 9/2004 ΑΠ

Έννοια και περιεχόμενο της συνταγματικής αρχής της ισότητας. Εργαζόμενοι στο *ΚΤΕΛ*. Νομοθετικό καθεστώς χορήγησης αποζημίωσης στους απολυόμενους ή αποχωρούντες λόγω συνταξιοδότησης από το *ΚΤΕΛ*. Η συγκεκριμένη ρύθμιση αφορά και τις εκκρεμείς ενώπιον οποιουδήποτε δικαστηρίου δίκες κατά την έναρξη του ν. 2556/1997. Η προκειμένη ρύθμιση κρίνεται αντισυνταγματική γιατί χορηγεί πλήρως την αποζημίωση σε όσους άσκησαν σχετική αγωγή και όχι και σ' αυτούς που δεν την άσκησαν. Αναίρεται η προσβαλλόμενη απόφαση που έκρινε τα αντίθετα.

.....

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η αρχή της ισότητας αποτελεί απαραίτητο στοιχείο της έμψυχης δημοκρατίας και προϋπόθεση της διαφύλαξης της ανθρώπινης αξίας και αξιοπρέπειας.

Κατά την άσκηση του δύσκολου και πολυδιάστατου έργου της νομοθετικής εξουσίας, είναι δυνατόν είτε ακούσια είτε εκούσια, να προβληθεί η αρχή της ισότητας.

Η συνηθέστερη μορφή παραβίασης αυτής της αρχής, είναι ο αποκλεισμός ενός πολίτη ή ομάδας πολιτών από μια ευμενή ρύθμιση.

Στην περίπτωση που ο αποκλεισμός αυτός κριθεί από το αρμόδιο δικαστήριο αντισυνταγματικός, επιβάλλεται εν ονόματι του κοινού αισθήματος δικαίου και του κοινωνικού κράτους η διευθέτηση του προβλήματος.

Το ότι η προσπάθεια αυτή της δικαιοσύνης είναι δυσχερής, φαίνεται από τις συχνά συγκρουόμενες αποφάσεις των διαφόρων δικαστηρίων, αλλά, και από τις ενίοτε διαφοροποιημένες αποφάσεις του αυτού δικαστηρίου, σε παρόμοιες περιπτώσεις.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ισότητα είναι συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα με αμυντικό και προστατευτικό περιεχόμενο.

Ο νομοθέτης πρέπει να έχει υπόψη του τις δύο μορφές της ισότητας: την αρχή της ίσης μεταχείρισης και την αρχή της μη διάκρισης. Η διοίκηση οφείλει να τις εφαρμόζει. Διαφορετικά οι ρυθμίσεις και οι ενέργειες κρίνονται αντισυνταγματικές από τη δικαιοσύνη.

Ο *Άρειος Πάγος* κατά πάγια τακτική υποστηρίζει ότι το *άρθρο 80 παρ. 1 Σ* είναι αυτό που περιέχει και την ευμενή ρύθμιση, την επεκτατική εφαρμογή της αρχής της ισότητας. Υποστηρίζει ότι μόνο με την τελευταία αίρεται η αντισυνταγματική δημιουργηθείσα ανισότητα.

Το *Συμβούλιο της Επικρατείας* υποστηρίζει ότι η επεκτατική εφαρμογή της ευνοϊκής ρύθμισης είναι συνταγματικά ανεπίτρεπτη, διότι ο δικαστής επεμβαίνει στο έργο του νομοθέτη. (*Άρθρο 26 Σ*). Αργότερα το *ΣτΕ* υιοθέτησε, κατά περίπτωση, την επεκτατική εφαρμογή της αρχής της ισότητας.

Το *ΣτΕ* φαίνεται ότι δίνει μεγαλύτερη έμφαση στους περιορισμούς του δικαστικού ελέγχου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ο *ΑΠ* είναι ελαστικός στην τυχόν αντισυνταγματικότητα του νόμου.

Κατά την τελευταία αναθεώρηση του Συντάγματος (2001), έγινε προσπάθεια να καταργηθεί η επεκτατική εφαρμογή της αρχής της ισότητας, χωρίς αυτό να επιτευχθεί, διότι δεν έτυχε της αποδοχής των 180 βουλευτών που απαιτούσε η ψηφοφορία για την αναθεώρηση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αντωνίου Θ. → Μονογραφίες συντ. και διοικ. δικαίου. Δ/ση Δαγτόγλου. Ισότητα εντός και δια του νόμου.
2. Δαγτόγλου Π. → Συνταγμ. Δίκαιο. Ατομ. Δικαιώματα. Τόμοι Α' και Β' εκδ. Αντ. Σάκκουλα. Αθήνα-Κομοτηνή 2001.
3. Δημητρόπουλος Α. → Συντ. Δικαιώματα. Παραδόσεις Συντ. Δικαίου Τόμος III Γ' έκδοση – Αθήνα 2004.
4. Παπακωνσταντίνου Απ. → Διμηνιαία Επιθεώρηση. Συνταγματικής Θεωρίας και Πράξης – Έτος ΚΔ' 1998 – Ιαν. Φεβρ. τεύχος 1, σελ. 545-546, 569-572, 792-794, 796-801.
5. Χρυσόγονος Κ. → Ατομικά & Κοινωνικά Δικαιώματα Εκδόσεις Α. Ν. Σάκκουλα, 2^η έκδοση – Αθήνα 2002.

Νομολογία με θέμα την ισότητα

1. ΣτΕ 2435/1997 Α' Τμήμα
2. ΣτΕ 2988/1997 ΣΤ' Τμήμα
3. ΣτΕ 728/1998 Γ' Τμήμα
4. ΣτΕ 1993/1998 Ολ.
5. ΣτΕ 1917/1998 Ολ.
6. Ε.Σ. (Γ.Σ.Ολομ.) 10/24-02-1999
7. ΣτΕ 1065/2000 ΣΤ' Τμήμα

- 8. Α.Π** 91/2001 Ολ.
- 9. Α.Π** 17/2002 Ολ.
- 10. ΣτΕ** 3651/2002 Α΄ Τμήμα
- 11. ΣτΕ** 3327/2000, 2003 Δ + Α 217
- 12. Α.Π** 804/2002, 2003
- 13. ΔΕΚ C** 186/01 Dory 11-03-2003
- 14. ΣτΕ** 2831/2003 Γ΄ Τμήμα